STRIPSCHRIFT

CORENTIN ROUGE
YVES SENTE

NUMMER 423 * €7,00

IOURI JIGOUNOV

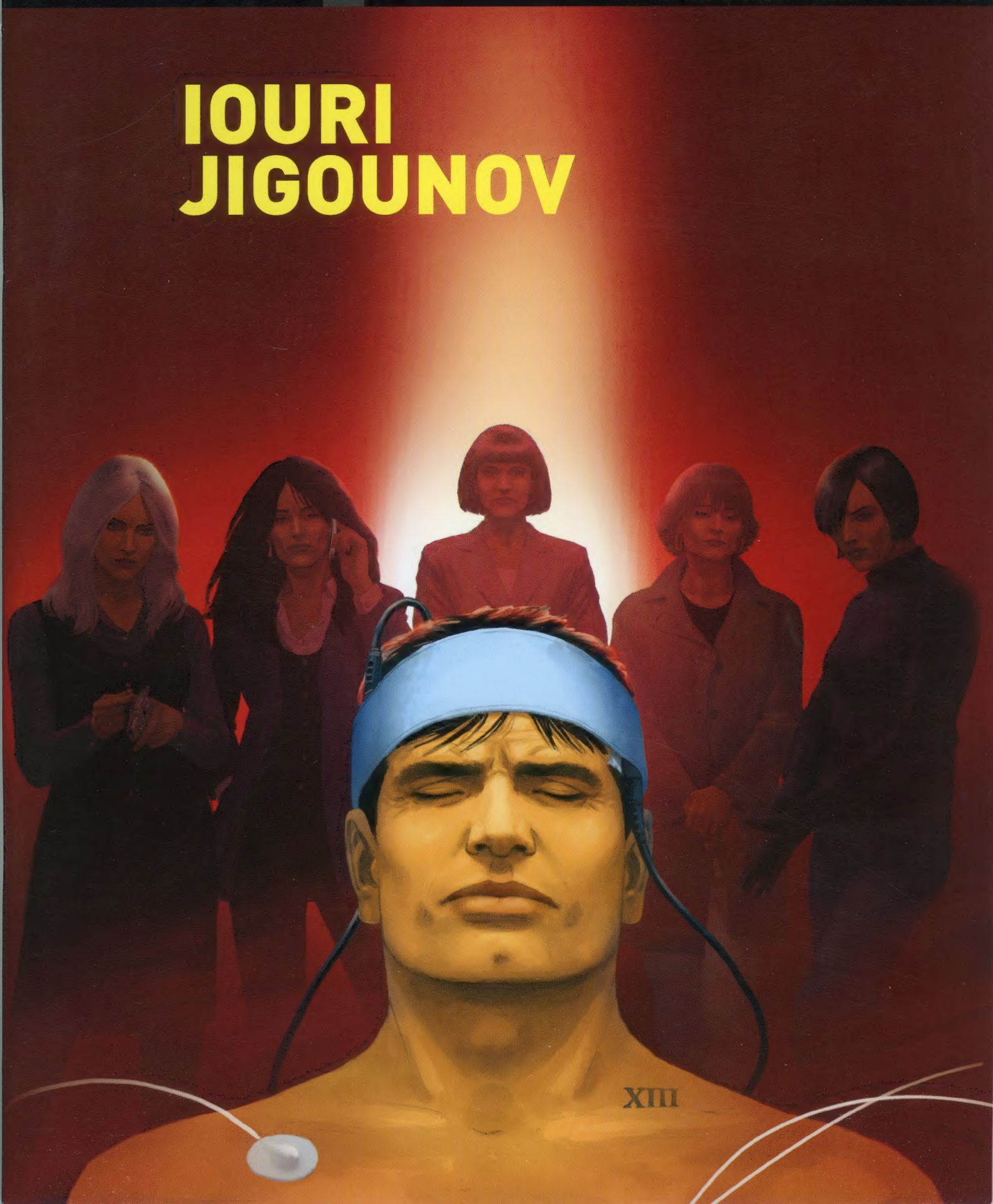

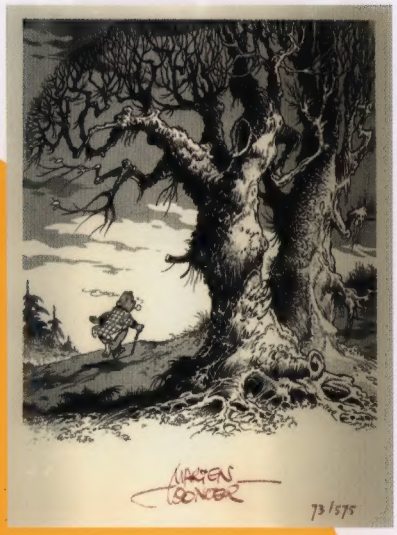

→ REDACTIO

De afgelopen Stripdagen stonden in het teken van 100 jaar Toonder. Dat leverde mooie verhalen op van onder anderen biograaf Wim Hazeu (zie elders in Actua) en Hans Matla. Die laatste vroeg festivalceremoniemeester Han Peekel het eerste exemplaar van de prent *Heer Bommel maakt een wandeling* te overhandigen aan Irwin Toonder, kleinzoon en lid van het bestuur van de Stichting Het Toonder Auteursrecht.

Matla lichtte toe dat hij deze prent al jaren in bezit had. De illustratie was oorspronkelijk bedoeld voor een luxe, bibliofiele editie van *Heer Bommel – Volledige Werken – De dagbladpublikaties*. Marten Toonder zou daarvoor in 1993 zo'n 1050 prenten voorzien van zijn handtekening. Na enige tijd belde hij Matla op en meldde te zijn gestopt na er zo'n zeshonderd te hebben gesigneerd. Zijn hand was verkrampt en tot overmaat van ramp had hij het potje bruine inkt omgestoten waarbij de inhoud over zijn pantalon was gevloeid. Matla en Toonder spraken vervolgens af dat de prent als losse illustratie aan zijn lezerspubliek zou worden aangeboden. De tekenaar liet daarop de doos met tekeningen naar Nederland transporteren; de ambassadeur in Ierland was zo vriendelijk de zending per diplomatieke post op te sturen. De doos verdween bij Matla in de spreekwoordelijke la door de drukte rondom zijn andere stripprojecten. De viering van de 100e geboortedag van Marten Toonder vond hij een uitstekende aanleiding om de Toonder-tekening van de wandelende heer van stand eindelijk uit te brengen, in overleg met Stichting Het Toonder Auteursrecht. Zeven jaar na Toonders dood duikt er dus een door hem getekende en gesigneerde illustratie op in een oplage van 575 genummerde exemplaren. Volgens Matla op de keper beschouwd nogal bizar en heel Toonderiaans.

→ OMSLAG

Boekhandelsketen Fnac gebruikte de tekening op het omslag voor een speciale editie van het *XIII*-album *Mayflower Day* ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de winkels. Er is ook een blauwe variant. Deze dient als omslag van het Franstalige *Le jour du Mayflower* voor de Parijse Munt, die samen met een muntenset werd opgenomen in een luxe schuifdoos.

INHOUD

2 **ACTUA**

8 **STARS & STRIPS**
Olav Beemer

10 **YVES SENTE EN IOURI JIGOUNOV**
Michel van Merriënboer

18 **DE KRUISWEG**
Ignace Schretlen

22 **CORENTIN ROUGE**
Michel van Merriënboer

25 **BITS & PIECES**
Ben Bits

26 **KLASSIEKE MANGA**
Willard Mans

30 **STRIPS IN CAMBODJA**
John A. Lent

32 **DE BOVENTOON**

40 **HEINZ SERVICE SPREAD**

CHICKENFEED-CD

UNIEK!

Tijdens De Stripdagen was er een zeer geslaagd reünie-concert van Chickenfeed, de legendarische band van Martin Lodewijk.

In 1978 verscheen een LP van de band onder de titel *The Best of What?!* en ter gelegenheid van De Stripdagen heeft *Stripschrift* deze LP uitgebracht op CD in een genummerde oplage van slechts 50 exemplaren, en gesigneerd door Martin Lodewijk.

Lodewijk is namelijk ook de tekenaar van de oorspronkelijke LP-hoes, die integraal werd overgenomen voor de CD-inlay.

De 14 songs op de LP werden door 'Beeld en Geluid' in Hilversum professioneel gedigitaliseerd.

Hoe kun je in het bezit komen van deze eenmalige reünie-versie?

Maak €27,50 (€25 + €2,50 verzendkosten) over op girorekening 9347590 t.n.v. Stripstift te Rotterdam o.v.v. 'Chickenfeed-CD'.

Lezers uit andere Europese landen gebruiken IBAN NL07 INGB 0009 3475 90 en SWIFT/BIC INGBNL2A, want we accepteren geen bankkosten.

Mocht de CD uitverkocht zijn, dan storten we het geld per omgaande terug.

Het schaduwwerk van Jorg de Vos

De ster van *Storm*-auteur Jorg de Vos is de afgelopen jaren snel gestegen. Was hij zo'n vijf jaar geleden nog een grote onbekende voor de gemiddelde Nederlandse stripliefhebber, nu is hij samen met Romano Molenaar de gevierde man achter de succesvolle doorstart van de reeks *Storm*. Dat hij meer in zijn mars heeft en ook vroeger al goed van wanten wist, bewijst hij met de uitgave *Schaduwwerk* (Don Lawrence Collection, ISBN 978-90-8886-100-0, 96 pagina's, kleur en zwart/wit, harde kaft met stofomslag, €49,95).

In dit luxe en strak vormgegeven boekwerk wordt de lezer in tien hoofdstukken meegenomen door zijn illustratie- en stripwerk. In het hoofdstuk *Vrij werk* staan surrealistische afbeeldingen, fraaie aquareltekeningen en prachtige in potloodlijnen uitgewerkte platen die vergelijkingen oproepen met het werk van Rosinski en Moebius. In het hoofdstuk *Storm* staan platen en schetsen die de sfeer uit de wereld van Don Lawrence oproepen, een auteur die De Vos bewondert. *City 2263* is een aanzet tot een grimmige sciencefictionstrip over een miljoenenstad op een grauwe planeet die in handen is van de maffia. Pom Pompidou, Obitoyung en Captain Hungry zijn wezens uit een bijzondere wereld waarin doden of gedood worden het credo is.

Verder zijn er hoofdstukken gewijd aan half mens, half cyborg Grig, de illustraties die De Vos maakte voor het cd-boekje van de Belgische rockband Billy the Kill en enkele omslagtekeningen voor de in Duitsland uitgegeven sciencefictionreeks *Perry Rhodan*. In het hoofdstuk *Ouder werk*, ten slotte, staat een proefpagina die hij samen met Yves Swolfs maakte. Het was bedoeld om uitgevers te overtuigen van zijn kunnen en het kan niet anders of dat moet gelukt zijn. TdK

→ SUVAAL

WAAR ZIJN AL JULLIE BOEKEN GEBLEVEN? IK KAN NIETS TERUGVINDEN!
MET PASEN HEBBEN WE EEN SEIZOENSACTIE: IN PLAATS VAN EIEREN MOETEN DE KLANTEN BOEKEN ZOEKEN!
LEUK IDEE, HÈ?
NOU...

DE STRIPWERELD LEEFT, EN HOE! OP DEZE PLAATS GEEFT STRIPCOLUMNIST ERWIN SUVAAL HIEROP ZIJN PERSOONLIJK COMMENTAAR.

ERWIN.SUVAAL@STRIPSCHRIFT.NL

Gorcumse expo's van Eric Heuvel en Hanco Kolk

In de aanloop naar De Stripdagen (10 en 11 maart) vonden in Gorinchem twee openingen van stripexposities plaats.
Op 18 februari werd in het Gorcums Museum de overzichtstentoonstelling *Naar de top van Heuvel* geopend, gewijd aan het werk van Eric Heuvel. De expositie werd hem aangeboden door het museum, Het Stripschap en Stichting De Stripdagen als onderdeel van de aan hem toegekende

FOTO ANS NOLTEN

FOTO ANS NOLTEN

BOVEN - Hanco Kolk weet goed raad met elke willekeurige lijn...
GEHEEL BOVEN - January Jones, wethouder Trix van der Torren van Gorinchem en winnaar van de Stripschapprijs 2012 Eric Heuvel.

Stripschap prijs 2012. Zo'n speciale tentoonstelling is een primeur in de geschiedenis van de Stripschapprijs. Verrassend was dat na de opening door Trix van der Torren, wethouder Kunst en Cultuur van Gorinchem, niemand minder dan January Jones de zaal betrad om haar schepper met zijn prijs te feliciteren. Onderwijzeres Myrna van der Oord, onder andere medescenarist van *Peer de Plintkabouter* van tekenaar Marc van Broekhoven, was in de huid gekropen van de strippilote. Eerder deed ze dat al met Fred Flintstone op De Stripdagen in Archeon in Alphen aan den Rijn.
De andere opening betrof de (verkoop)expositie *5348 lijnen van Hanco Kolk* van vrij en toegepast werk in Galerie de Etage in het vestingstadje. Opmerkelijk bij de expositie was een levensgroot driedimensionaal draadfiguur waar Kolks typerende lijnvoering met penseel ook in metaal goed herkenbaar blijft. De tekenaar verzorgde zelf de opening waarbij een willekeurig lijn, die door bezoekers getekend werd, het uitgangspunt vormde van door hem zelf uitgewerkte illustraties. Beide exposities zijn inmiddels afgelopen. HvB

Junior Inktspotprijs 2011 voor Argus

In het Amsterdamse Persmuseum werd op 16 februari bij de opening van de tentoonstelling *Politiek in prent* de Junior Inktspotprijs 2011, het kleine broertje van de grote Inktspotprijs, uitgereikt. De jury van ruim 800 scholieren koos voor de 'Coming out day'-cartoon van René Leisink *(Argus)* die 11 oktober 2011 in *De Pers* werd gepubliceerd. Zijn cartoon 'Hulp voor Afrika' eindigde met een derde plaats ook in de top drie. Tweede werd Herman Jan Couwenberg (Djanko) met zijn tekening 'Bord leegeten'. Nieuw bij de opening van de tentoonstelling was de uitreiking van de prijs voor het jonge politieke tekentalent 2011, een initiatief van het Persmuseum.
Er waren 75 inzendingen van jeugdige talenten. De eerste prijs ging naar Maaike Sangster van het stedelijk Gymnasium Leiden met haar tekening 'Occupy 14'. HvB

FOTO ANS NOLTEN

BOVEN - Van links naar rechts Tiffany Tang van het Murmellius Gymnasium, cartoonist Djanko (tweede prijs), DWDD-nerd Alexander Klöpping die de tentoonstelling *Politiek in prent* opende, eerste en derde prijswinnaar René Leisink en Elmer v/d Vlugt van het Murmellius Gymnasium uit Alkmaar.
LINKS - Tekening van Maaike Sangster uit Leiden, winnaar van het jonge politieke tekentalent van 2011.

ADVERTENTIE

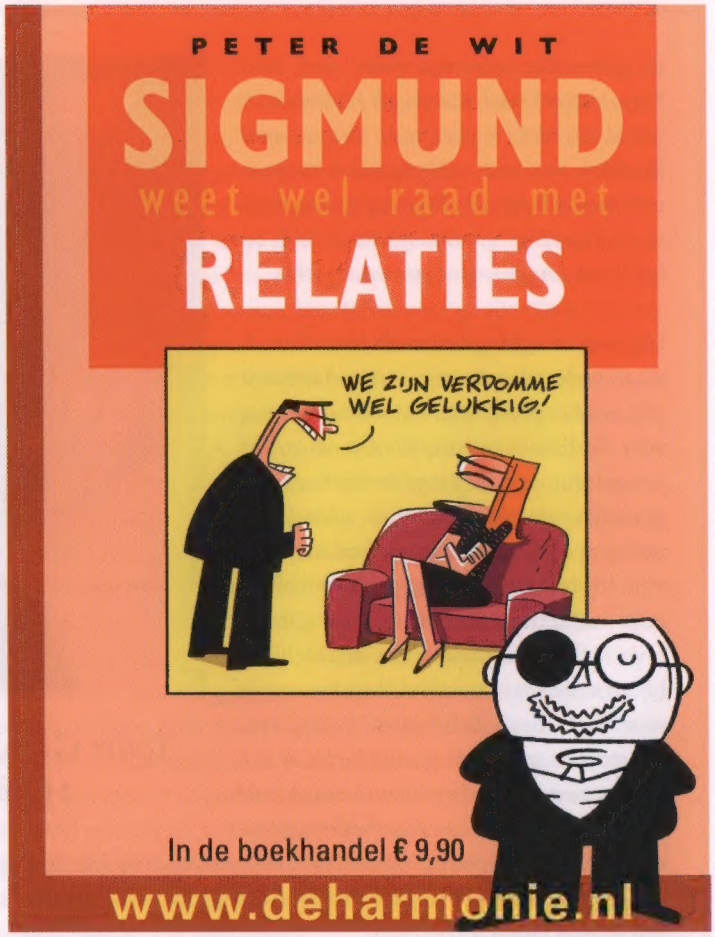

Sappige details in Toonder-biografie

FOTO WILLEM NABER

Het had weinig gescheeld of de Nederlandse stripwereld was een Wammes Waggel-stripblad rijker geweest. Harry Geelen, die vanaf 1967 een aantal jaren aan de Toonder Studio's verbonden was, werkte een half jaar aan het blad dat licht-filosofisch van toon moest zijn met de nodige absurde humor. Marten Toonder zag er uiteindelijk van af. Dit vertelde biograaf Wim Hazeu tijdens zijn lezing op De Stripdagen in Gorinchem.

Hazeu legt de laatste hand aan de biografie van Marten Toonder, die op 11 oktober van dit jaar verschijnt bij de opening van een grote Toonder-expositie in het Letterkundig Museum in Den Haag. Hij las op de beurs in Gorinchem flarden uit de biografie voor. Hazeu benadrukte dat het hierbij om een eerste versie ging. In de definitieve biografie kunnen nog allerlei zaken zijn gewijzigd.

Dat het Wammes Waggel-blad voortijdig sneefde was ook typisch Toonder, aldus Hazeu. Eén van zijn vaste uitdrukkingen luidde: 'Verdomd, daar kun je wel gelijk in hebben.' Dat zei hij ook tegen Geelen toen die zijn plan presenteerde en beweerde dat er een markt voor zo'n blad bestond. Die uitspraak betekende eigenlijk dat Toonder er niet volledig in geloofde. Volgens Geelen was Toonder, hoewel Nederlander, Engels: nooit direct zeggen wat je bedoelt en vaak in de derde persoon praten.

Door Hazeus biografie loopt een aantal rode draden, waaronder de Tweede Wereldoorlog, de studiomedewerkers, de Bommel-film *Als je begrijpt wat ik bedoel* en de Toonder-familieclan. Hazeu kiest er bewust voor een aantal medewerkers voor het voetlicht te brengen, zoals Hans G. Kresse, Lo Hartog van Banda, Piet Wijn, Dick Matena, de eerder genoemde Geelen en Fred Julsing. Zo wil hij laten zien hoe de samenwerking op de studio's verliep. Van Toonder is bekend dat hij erg zuinig was met complimenten, gierige en rancuneuze trekjes had en er allergisch voor was wanneer een medewerker een deel van het auteursrecht opeiste. Dat veroorzaakte onder andere de breuk met Julsing die aan Toonder schreef, toen hij aan *De grote Barribal* (1965/1966) tekende, 'in feite vertel ik ook mijn eigen verhaaltjes, zij het op uw gegevens.' Kort daarna kreeg Julsing van Toonder de wind van voren omdat hij een tekening van een vervuild strand niet goed had uitgewerkt en zoveel had lopen stuffen dat het wel 1,5 tot 2 dagen duurde voordat een strook helemaal goed geïnkt was. De opslag die Julsing vroeg – hij kreeg al tijden *f*25 per strook – werd ook nooit toegekend, ondanks herhaaldelijk aandringen.

De tragiek en misschien ook wel frustratie van Toonder zit 'm in het feit dat het hem niet was gelukt 'De Walt Disney-filmstudio van Europa' te worden. Daarvoor slokten onder meer de dagstrips te veel tijd op. Wrang is dan Hazeus constatering dat de door hem verfoeide Rob Houwer-tekenfilm *Als je begrijpt wat ik bedoel* een succes was en in 1983 met 521.000 bezoekers de 'grote Disney-films' in dat jaar versloeg. RS

ADVERTENTIE

Meer dan alleen een kabouter
De kunst van Jean Dulieu
Het oeuvre-overzicht van de tekenaar van *Paulus* is herdrukt! Nu verkrijgbaar, de compleet herziene tweede druk. Overzichtelijker, duidelijker, kleurrijker!
www.demeulder.nl

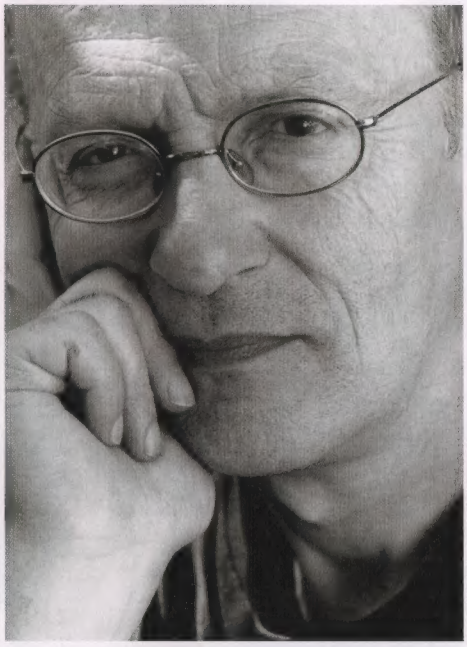

FOTO RITA SCAGLIA/DARGAUD

Jean Giraud/Moebius
1938 - 2012

De geestelijke vader van onder meer *Blueberry*, *Majoor Fataal*, *Arzach*, *John Difool* en *De wereld van Edena* is niet meer. Jean Giraud/Moebius was een veelbesproken stripauteur die ver buiten de Franse grenzen furore maakte. Zijn unieke, spirituele kijk op het leven zorgde voor opvallende strips.

Hij werd in 1938 geboren als Jean Giraud, maar ondertekende zijn strips daarnaast ook met het pseudoniem Moebius. Dat was voor de Franse auteur, die op 10 maart jongstleden op 73-jarige leeftijd aan de gevolgen van kanker stierf, de normaalste zaak van de wereld. Onderscheid moest er zijn. 'Ik zou kunnen zeggen dat Moebius mijn rechterhersenhelft, en Jean Giraud mijn linkerhersenhelft is', verduidelijkte hij zo'n tien jaar geleden. 'Moebius staat voor het meer intuïtieve, receptieve, mystieke en spirituele in mijn leven. Ik kan er mee zweven, me bewegen in ongekende werelden. Giraud staat daar haaks tegenover en is conventioneler, realistischer, objectiever. Voor het maken van *Blueberry* moet ik die hersenhelft wel aanspreken, of ik zou nooit een verhaal kunnen afwerken.'

Giraud werd vanaf zijn derde door zijn grootouders opgevoed na een scheiding van zijn ouders. Al op jonge leeftijd bleek zijn tekentalent nadat hij knappe tekeningen van cowboys en indianen had gemaakt. Op zijn vijftiende verdiende hij voor het eerst geld door de verkoop van een aantal tekeningen aan het blad *Marijac*. Op 18-jarige leeftijd zette hij als tekenaar stappen in de reclame en modewereld; daarna werd hij medewerker van naoorlogse stripmagazines als *Far West*, *Fripounet et Marisette* en *Ames vaillantes*. Na een militair dienstverband in Algerije ontmoette hij Jijé met wie hij de Jerry Spring-strip *De weg naar Coronado* maakte. Enkele jaren later – in 1963 en 1964 – werkte hij onder het pseudoniem Moebius, dat hij ontleende aan de naam van een Duitse wiskundige, mee aan het satirische maandblad *Hara Kiri*.

Girauds internationale doorbraak kwam in 1963, toen hij met scenarist Jean-Michel Charlier *Blueberry* op de markt bracht, een onverzorgd, stoffig, non-conformistisch en in zichzelf gekeerde macho-loner wiens stoppelbaard legendarisch zou worden. Maar terwijl luitenant Mike T. Blueberry eerst nog een klassieke Europese westernreeks was, geïnspireerd op de westerfilms van Sergio Leone en die andere stripwesternheld *Jerry Spring* van de Belgische tekenaar Jijé, lieten de makers hun held na verloop van tijd danig evolueren. Giraud, die een tijdje aan de grens tussen Mexico en de VS verbleef om inspiratie te zoeken in de indrukwekkende landschappen en contacten met indianen, liet zijn op Jean-Paul Belmondo geïnspireerde personage een psychologische ontwikkeling doormaken die ver af stond van het clichébeeld als zou elke blanke cowboy inhalig, racistisch en wapengek zijn. Blueberry ging van held naar antiheld, waarmee Giraud indruiste tegen alle gangbare stripwetten van dat moment. Zo zou Blueberry niet langer Apachen afschieten, deserteerde hij zelfs uit het militaire apparaat, ging hij verhaal zoeken bij de indianen en werd hij na 21 albums zelfs verliefd op de indianen-opperhoofddochter Chine, terwijl hij zich een

Armpje drukken met een Rotterdamse vader

Nadat Kees Sparreboom een punt zette achter de *Dick Bos*-pastiche *Boot & Van Dijk* is hij zich weer gaan richten op strips, waarbij hij put uit eigen ervaringen en herinneringen. Recent verscheen *Een Rotterdammer in oorlogstijd* (Steensplinter, ISBN 978-90-5717-031-7, 52 pagina's, zwart/wit, sk). Het is een biografisch verhaal over zijn vader die Sparreboom met een knipoog Peter Dennetak noemt. Het blijkt een man die al op jonge leeftijd over een ongekende kracht beschikt en die hij voor goede (havenarbeid) en minder goede (vechtpartijen) redenen inzet. Het armpje drukken waarin hij onverslaanbaar is, loopt als een rode draad door het verhaal. Het merendeel van het verhaal vertelt de belevenissen van Peter Dennetak tijdens de Tweede Wereldoorlog. Aan de orde komen onder andere het bombardement op Rotterdam, zijn mislukte poging rantsoenen uit een trein te stelen onder de ogen van de Duitsers en de zoektocht naar voedsel tijdens de Hongerwinter. Na de oorlog gaan de kerk en het geloof een belangrijke rol in zijn leven spelen; ze bieden hem houvast, maar brengen hem ook aan het twijfelen. Zijn passie voor Feyenoord, de club die ook geregeld op zondag zijn wedstrijden afwerkt, is zo'n knelpunt. Dat lost hij krachtdadig op door de heimelijk gesloten gordijnen, die het tv-kijken verborgen houden, zonder dralen open te trekken.

Sparreboom heeft niet getracht het leven van zijn vader te verheerlijken; het is eerder een dierbare herinnering aan een echte Rotterdammer in oorlogstijd. TdK

Green Man strijdt voor een groene natuur

Maarten Gerritsen, sinds kort lid van Studio Noodweer, maakt zijn albumdebuut met de strip *Green*

indianennaam liet aanmeten (Tsi-Nah-Pah) en de strijd aanging tegen de blanke bezetters.

Het is een bekend gegeven dat Girauds tekenwerk een nauwelijks verhulde uiting is van zijn eigen zielenroerselen. De karaktertrekken die hij Blueberry meegaf appelleren direct aan de auteur en vormen – zo merkte hij zelf ooit op – een tegenwicht voor de rust en orde die scenarist Charlier in de reeks onderbracht. 'Dus in die zin heb ik wel degelijk meegewerkt aan de betekenis van het verhaal zonder ooit een woord te hebben veranderd aan de oorspronkelijke tekst'.

Giraud, die zijn westernwerk vaak ondertekende met het pseudoniem Gir, zou na de dood van Charlier in 1989 zelf enkele scenario's schrijven. Ook zette hij enkele spin-offs van Blueberry op, zoals *De jonge jaren van Blueberry* en *Marshal Blueberry*, met andere tekenaars zoals William Vance en Michel Rouge, en Colin Wilson en Michel Blanc-Dumont. Ook bedacht hij nog de westernstrip *Jim Cutlass*, waarvan het tekenwerk vrij snel werd overgenomen door Christian Rossi.

Medio jaren 1970 richt hij samen met Jean-Pierre Dionnet en Philippe Druillet uitgeverij Les Humanoïdes Associés op met in het kielzog het magazine *Métal Hurlant (Zwaar metaal)*. Naast de indianencultuur dweepte hij ook met sciencefiction. Reeksen als *De Incal*, *Majoor Fataal*, *De hermetische garage*, *De werelden van Edena* en *Arzach* werden internationaal gelauwerd. Vooral *Arzach* uit 1975 zette hem als Moebius op de internationale stripkaart. Arzach – over een norse man met een hoge hoed die werd bijgestaan door een gigantische witte prehistorisch vogel – betrof een volwassen reeks zonder enige dialoog die – dixit de auteur – schipperde tussen het werk van Jack Vance en H.P. Lovecraft. Echte sciencefiction wilde hij het niet noemen. Op de vraag welk genre het dan wel zou zijn, antwoordde hij steevast: 'euhm... gewoon Moebius'.

Toen hij nadien een voet in de Zevende Kunst zette, liet de filmindustrie hem niet meer los. Regisseurs als Ridly Scott, George Lucas en James Cameron vroegen hem voor het design van hun films. Zo werkte hij mee aan films als *Alien*, *Tron*, *Willow*, *Starwatcher*, *The Abbys* en *Little Nemo*. Hij verloor een rechtszaak tegen de Franse regisseur Luc Besson, die in de in 1997 uitgebrachte film *The Fifth Element* heel wat elementen uit zijn bekende *Incal*-reeks had gebruikt. In de credits bij die film stond hij onder de naam Moebius geboekt als 'designer'.

Wisselend succes had hij met het in Hollywood gelanceerd krijgen van zijn op eigen strips gebaseerd filmplannen. De film *Blueberry* liep in de zalen met matig succes, terwijl hij voor de film *De hermetische garage* jarenlang tevergeefs trachtte de financiering bijeen te krijgen.

Voor Giraud was niets te vreemd om het leven te leren begrijpen. In die zin zocht hij jarenlang zijn toevlucht tot hasj; later probeerde hij ook paddenstoelen uit. Vaak schoof hij daarbij zijn afkomst naar voren: hij was niet enkel een kind van vlak na de oorlog, zijn ouders gingen uiteen op zeer jonge leeftijd, zijn vader pleegde zelfmoord en Giraud zelf was een probleemkind op school. 'Drugs was op dat moment een medicijn', verklaarde hij.

Op zijn cv stonden eigenaardige reizen, zoals die naar Tahiti, waar hij met een groepje vrienden in een soort metafysische zoektocht buitenaardse wezens ging opwachten. Als zijn ultieme leermeester schoof Giraud eind jaren 1970 telkens de Chileense scenarist Alexandro Jodorowsky, met wie hij *John Difool* maakte, naar voren. 'Door hem ben ik veranderd', wist Giraud. 'Hij leerde mijn daden in verband te brengen met mijn omgeving, toonde me om de wereld op een andere manier te bekijken in plaats van gek te worden van alles wat er rondom me gebeurde. Shit in goud transformeren, weet je wel? Plots kon ik relativeren!'

Tot zijn andere bekende strips behoren *The Silver Surfer* (met Marvel-scenarist Stan Lee), de *Little Nemo*-bewerking (met Bruno Marchand) en *Ikaru* (met Jiro Taniguchu). Zijn laatste Nederlandstalige album verscheen in 2011 bij uitgeverij Sherpa en betrof een luxe heruitgave op groot formaat van twee van de beste *Blueberry*-verhalen: *De mijn van Prosit* en *Het spook van de goudmijn*.

Geert de Weyer

Man over een wat sukkelige puber die zich inzet voor een betere natuur. Als hij op school een sponsoractie bedenkt en een boomfeestdag organiseert, is hij een gemakkelijk slachtoffer voor een groepje rotjongens die hem pesten en in elkaar slaan. Op dat moment richt zich de Green Man in hem zich op, een soort groene superheld die alles doet om het milieu te beschermen.

De Green Man is een symbool dat al honderden jaren in verschillende culturen en landen terug te vinden is. De meeste vondsten worden in Engeland en Ierland gedaan. Veelal zijn het ronde gezichten gemaakt van hout, klei of steen die of bedekt zijn met groene vegetatie of dat zelf uitspugen. Het verhaal is geschreven door natuurbeschermer Jaap Dirkmaat (bekend van Das & Boom). Green Man (ISBN 978-90-81927-1-4, 20 pagina's, sk, €5,95) wordt uitgegeven door de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Op hun website *www.nederlandweermooi.nl* is de strip ook als PDF te bekijken. TdK

Nederlandse Snooze

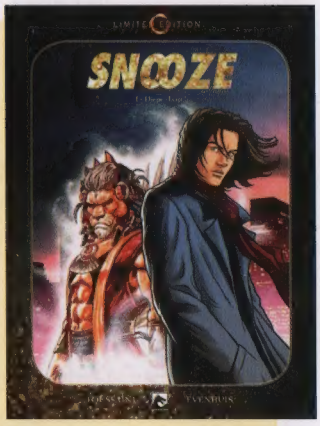

Bij Dark Dragon Books verscheen tijdens De Stripdagen *Snooze*, een fantasystrip geschreven door Kid Toussaint, schrijver van onder andere *Freak Angels* en *Notorious Circus*, en getekend door de Nederlander Chris Evenhuis (1978). Beiden kennen elkaar ook van de strip *Notorious Circus* (Joker Editions). *Snooze* is als miniserie al in Frankrijk verschenen bij Editions Clair de Lune. Evenhuis is actief als fantasytekenaar en concept-artist van games, zoals *The Chronicles of Spellborn* en *Overlord II*. Hij publiceerde in het stripblad *Incognito* samen met Jorg de Jong en Sjan Weijers een aantal fantasystrips (gebundeld als deel 3 in de *Incognito Reeks* in 2002). *Snooze* gaat over een jongeman die in zijn puberjaren dertien jaar lang in een coma ligt. Tijdens deze periode leeft hij in een droomwereld. Hier is hij een heldhaftige krijger, die voor de koning Chai strijdt tegen de legers en handlangers van de tiran Snake. Na zijn ontwaken blijkt hij bij een oude, bloedige moordzaak betrokken te zijn, en wordt hij achtervolgd door vrienden en vijanden uit zijn fantasiewereld. Dark Dragon Books verkocht op de beurs een genummerde en gesigneerde editie van *Snooze 1* in een beperkte oplage. Daarin zijn 16 pagina's toegevoegd met schetsen, opzetjes en commentaar van Evenhuis. RS

ADVERTENTIE

Nederlandse Stripklassiekers
voor de jeugd van toen

TOM POES

Integrale uitgave van de Tom Poes-verhalen uit de weekbladen Donald Duck en Revue, in luxe banden.
De verhalen waren voor velen de eerste kennismaking met de avonturen van Tom Poes en Heer Bommel. Geheel in de originele kleuren gedrukt.
Reeds 25 delen verschenen. Prijs per deel € 60.

Eric de Noorman

Voor het eerst volledig in boekvorm: alle verhalen van Eric en Erwin de Noorman in 24 luxe banden.
Van alle striphelden die in de jaren veertig en vijftig hebben rondgelopen, is Eric de Noorman degene die het meest tot de verbeelding van zijn lezers sprak.
Reeds 22 delen verschenen. Prijs per deel € 55/ € 59.

DICK BOS

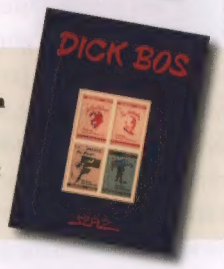

Alle 73 avonturen van Dick Bos in een reeks van 19 luxe banden.
In april 1941 lag in de kiosken een klein boekje met een compleet stripverhaal! En wat voor één! Een met een echte held: judoka-detective Dick Bos!
Reeds 17 delen verschenen. Prijs per deel € 55.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
T: 070 3615393, F: 070 3060256, E: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

→ EERSTE KEUZE

De afgelopen tien jaar hebben veel bekende superhelden van Marvel Comics de stap naar het witte doek gemaakt. Met succes, want na films over Hulk, Captain America, Iron Man en Thor komen de helden deze zomer eindelijk als een team samen in de film *The Avengers*. Het is geen toeval dat Marvel juist dit jaar van vrijwel alle betrokken helden twee of soms zelfs drie verschillende maandelijkse titels uitgeeft.

Zo speelt Captain America de hoofdrol in het gelijknamige *Captain America* (door Ed Brubaker en Patrick Zircher) en in *Captain America and Bucky*, een flashbackserie die dit voorjaar na één verhaallijn al van makers en van titel verandert en voortaan *Captain America and Hawkeye* heet (door Cullen Bunn en Alessandro Vitti). De wereld van Thor komt volop aan bod in *The Mighty Thor* (door Matt Fraction en Pepe Larraz) en *Journey Into Mystery* (door Kieron Gillen en Carmine Di Giandomenico). Hulk springt heen en weer tussen *Incredible Hulk* (door Jason Aaron en Steve Dillon) en *Hulk* (door Jeff Parker en Carlo Pagulayan) en alleen Iron Man doet het rustig aan met enkel *Invincible Iron Man* (door Matt Fraction en Salvador Larroca) als maandelijkse reeks.

Dit hele jaar wordt de slagroom op de taart gevormd door *Avengers vs X-Men*, een miniserie van twaalf delen door

■ **TRADITIE** John Byrne *(Next Men)* keert terug naar zijn roots als maker van traditionele superheldencomics. Bij uitgeverij IDW Publishing verschijnt in mei namelijk het eerste deel van *Trio*, een reeks over de drie helden Rock, Paper en Scissor. Is Byrne het dertig jaar na *Uncanny X-Men* en *Fantastic Four* verleerd of niet?

■ **PULPHELDEN** Dynamite Entertainment houdt van klassieke helden. Dit jaar maakte *The Shadow* een comeback met Garth Ennis

een team van de vier belangrijkste schrijvers bij Marvel. Daar blijft het alleen niet bij. Net als bij eerdere crossovers krijgt de centrale miniserie gezelschap van een tweede reeks, die hetzelfde verhaal vertelt, maar dan met een andere insteek. Bij het zesdelige *AVX: VS* is dat simpel: knokken. Elk nummer draait om twee gevechten tussen iemand van de Avengers en iemand van de X-Men. Geen plot, geen diepgang, maar één grote vechtscène. Het is de zomer van de Avengers. Zij zijn de eerste keuze. Marvel pakt het echter zo geraffineerd aan dat het ook meer dan ooit de zomer van de schaamteloze commercie is.

→ TWEEDE GOLF

DC Comics blijft in beweging. Afgelopen maart, nog geen jaar na de grote herlancering van tweeënvijftig nieuwe superheldentitels, werden zes maandelijkse series stopgezet. Maar ja, dat betekende uiteraard wel dat de slogan 'The New 52' niet meer klopte. Vandaar dat DC in de maand mei ter compensatie zes nieuwe titels lanceert.

Deze tweede golf verse series met een grotendeels herziene continuïteit bestaat uit een opvallende mengeling van bekende en minder bekende concepten èn van bekende en minder bekende makers. Voorop staan *Earth Two* door schrijver James Robinson *(Starman)* en tekenaar Nicola Scott *(Secret Six)* en *Batman, Incorporated* door schrijver Grant Morrison *(Action Comics)* en tekenaar Chris Burnham (ook al de tekenaar van dezelfde titel onder de oude continuïteit). Ook *World's Finest*, met in de hoofdrol de helden Power Girl en Huntress, kan vanwege makers Paul Levitz *(Legion of Super-Heroes)* en George Pérez *(Superman)* op voorhand rekenen op veel aandacht.

Met *Dial H* door romanschrijver China Mieville en nieuw talent Mateus Santolouco en *G.I. Combat* door J.T. Krul *(Green Arrow)* en Ariel Olivetti *(Iron Man 2.0)* neemt de uitgeverij echter al wat meer risico. *The Ravagers*, tot slot, zal menig wenkbrauw laten fronsen. De tekenaar van die nieuwe serie wordt namelijk Ian Churchill, die eind jaren negentig veel voor Marvel Comics werkte, maar dat deed in een voor hem onnatuurlijke tekenstijl waardoor hij het plezier in zijn werk verloor en zich daarna vooral toelegde op eigen creaties. Churchill krijgt bovendien gezelschap van Howard Mackie, in de jaren negentig verguisd als schrijver van onder meer *Amazing Spider-Man* en inmiddels meer dan tien jaar zo goed als van het toneel verdwenen. Critici houden hun argusogen in de aanslag.

olav.beemer@stripschrift.nl

Mackie en Churchill op *The Ravagers*.

Youngblood keert terug.

(The Punisher) als schrijver en Aaron Campbell als tekenaar en dit voorjaar is het de beurt aan *The Spider*, met een pulpheld uit de jaren 1930, door David Liss *(Black Panther)* en Colton Worley.

■ **SCIENCEFICTION** Eind mei lanceert Dark Horse Comics *Mind Mgmt*, geschreven en getekend door Matt Kindt *(Super Spy, Revolver)*. De titel staat voor 'Mind Management' en de serie gaat over een journaliste die onderzoek doet naar vliegtuigpassagiers die allemaal hun geheugen zijn kwijtgeraakt.

■ **COMEBACK** Rob Liefeld is weer in genade aangenomen bij Image Comics, de uitgeverij waarvan hij in de jaren negentig medeoprichter was. Veel van zijn oude projecten, waaronder *Glory* en *Supreme*, zijn herstart en nu volgt Liefelds klassieke creatie *Youngblood*. De serie pikt de oude nummering op en Liefeld krijgt hulp van filmschrijver John McLaughlin en het jonge tekentalent Jon Malin.

Yves Sente
Een scenarist met passie

MICHEL VAN MERRIËNBOER

FOTO E. CHARNEUX

Yves Sente (17 januari 1964, Brussel) diende vorig jaar na een diensttijd van achttien jaar zijn ontslag in als directeur bij uitgeverij Lombard. Hij wil zich volledig richten op zijn passie: scenarioschrijven. Dat gaat hem niet slecht af, want Sente schrijf al zo'n tien jaar scenario's voor succesvolle series als *Blake & Mortimer*, *Thorgal*, *De janitor* en *De wraak van graaf Skarbek*. Ook is hij de opvolger van Jean van Hamme als scenarist van een nieuwe cyclus van *XIII*.

RECHTS - De eerste *Blake en Mortimer* van Sente en Juillard was in 2000 het spannende koude oorlogdrama *Het Voronov-complot*. Een speciale persuitgave toonde fraai schetsmateriaal.

GEHEEL RECHTS - Tekening voor het omslag van *Achter de schermen van Blake en Mortimer*, een schetsboek dat in 2008 verscheen.

In zijn werk bij Lombard bemoeide Sente zich niet direct met strips, maar was hij verantwoordelijk voor het management en de financiën.

Het maken van strips zat er echter al van jongs af aan in. Zijn eerste scenario met tekeningetjes maakte hij op zijn twaalfde en Sente droomde van een carrière in de stripwereld. 'Ik zag in mijn pubertijd scenarioschrijven nog niet als een aparte baan, maar iets wat je samen met tekenen deed.

Destijds waren Hergé en André Franquin mijn voorbeelden. Van mijn ouders moest ik echter eerst studeren voor een goede baan. Zij zagen mij het liefst als advocaat. Na mijn rechtenstudie en opleiding Publieke en Internationale Zaken werd ik in 1991 bij Lombard aangenomen.

Schrijven bleef in mijn achterhoofd hangen. Nadat François Pernot, algemeen directeur van Dargaud/Lombard, mij eind jaren 1990 vroeg te helpen zoeken naar een scenarist voor Blake en Mortimer *besloot ik onder pseudoniem zelf een verhaal aan te leveren.'*

Gelijk raak met Blake en Mortimer

Waarom onder pseudoniem?

Yves Sente: Zodat er objectief naar het verhaal gekeken zou worden. Ik had nog nooit iets geschreven en zou niet serieus genomen zijn als ik had gemeld dat ik een scenario wilde schrijven. Dan hadden ze bij de uitgeverij gezegd dat ze iemand van het kaliber Jean van Hamme wilden.

Toen ze het scenario zagen zitten en wilden kennismaken met de scenarist, moest ik wel zeggen dat ik het was. Uiteindelijk kwam het bij de uitgeefdirecteur van Blake et Mortimer Éditions in Parijs terecht. Hij liet het

Thorgal 33 – Planche 1 :

Case 1 :
Plan large sur un drakkar en pleine tempête, en fin d'après-midi (lumière adéquate) dans une région du Nord. Sans préciser le lieu, nous pouvons imaginer que nous sommes dans l'actuel Golfe de Finlande ou aux abords de la Mer Blanche. Une chose est certaine, les côtes sont très difficiles d'accès : sol gelé et enneigé ; icebergs flottants ; tempête de vent et de neige fondante. Il va faire froid pendant tout cet album et la première case donne le ton. Le drakkar approche d'une côte aux falaises de glace et de roches inaccessibles.
Le drakkar est de taille moyenne. Il y a 10 vikings solidement armés à bord (le chef, Lars, son second, Vättern, et 8 marins-guerriers) qui se battent contre les éléments déchaînés. Détail très important (même si ce n'est pas très visible sur cette case), le chef serre contre son torse un coffre de bois (environ 50 cm de long sur 20 de haut et 20 de large) solidement protégé par des coins de métal. Son second, Vättern, apporte des cordes. Les deux hommes se tiennent près du mât.

Case 2 :
Plan serré sur le chef et son second. Lars hurle pour se faire entendre dans la tempête tout en attachant solidement son coffre au pied du mât avec les cordes sous le regard attentif de Vättern.
Lars : Ecoute-moi bien, Vättern ! Tu restes à côté du coffre jusqu'à ce qu'on soit sortis de cette tempête ! Compris ?
Vättern : Compte sur moi, Lars !

Case 3 :
Lars s'est relevé pour se concentrer sur la conduite du drakkar. Il hurle sur ses hommes.
Lars : Ramenez la voile ! Dépêchez-vous !

Case 4 :
Contrechamp. Vue d'un « petit » iceberg aux formes angulaires et acérées comme des couteaux (3 m au-dessus de la surface de l'eau… et près de 6 m en dessous !) qui est poussé par de fortes vagues droit sur le drakkar. Deux marins voient le danger arriver.
Viking 1 : Là ! Iceberg droit sur nous !
Viking 2 : Accrochez-vous !

Case 5 :
Impact ! Le coup du Titanic : l'iceberg frappe violemment l'avant du drakkar. Celui-ci « bondit » sous le choc mais ne casse pas entièrement. On entend cependant un bruit déchirant qui nous annonce que la coque se fait éventrer… sous la ligne de flottaison.
Bruit : Kkkkrrrrraaaak !

---

lezen aan André Juillard. André was gelijk enthousiast en wilde mijn verhaal *Het Voronov-complot* tekenen. Eerder weigerde André nog het laatste verhaal van E.P. Jacobs, *De 3 formules van professor Sato 2* dat hij vlak voor zijn dood had geschreven, af te maken. Die opdracht ging vervolgens naar Bob de Moor.

***Blake en Mortimer* was niet alleen jouw scenariodebuut maar het leverde je ook een uitnodiging op om iets te doen voor Rosinski...**
Het was zijn vrouw die mij benaderde om voor Grzegorz iets te bedenken. Uit beleefdheid ging ik op het aanbod in, maar toen ze een paar maanden later nog eens belde had ik nog geen letter op papier staan. Ik zei toen dat ik het na de zomer af zou hebben en ben als een gek gaan schrijven. Ik ben pas gestopt nadat het scenario over de wraak van graaf Skarbek af was.
Vanaf dat moment hoorde ik erbij en werd ik van alle kanten benaderd. Van Hamme wist me te vinden en stelde me voor om met *Thorgal* verder te gaan; Vance vroeg of ik met hem aan *XIII* wilde werken. Helaas moest Vance daarna afhaken, omdat hij vanwege het beginstadium van de ziekte van Parkinson als tekenaar besloot te stoppen. Daarbij speelde ook mee dat hij op zag tegen de druk van een nieuwe deadline en meer van zijn oude dag en zijn kleinkinderen wilde gaan genieten.

Hoe kwamen jullie op Iouri Jigounov als zijn opvolger voor *XIII*?
Vance kwam met zijn naam op de proppen, want hij volgt zijn carrière al vanaf het begin. Ik heb gelijk contact met Iouri gezocht en gelukkig zei hij 'ja'. Wel pas na een fles wodka!

Waarom legde je de lat direct zo hoog en begon je met een *Blake en Mortimer*-scenario en niet met iets nieuws? Want je wist dat je erdoor vergeleken zou worden met klasbakken als E.P. Jacobs en Jean van Hamme.
Ik had eigenlijk helemaal nog niet het idee om professioneel als scenarist aan de slag te gaan. Ik diende twee A4'tjes in met een opzet waarvan ik dacht dat Jacobs het geschreven zou kunnen hebben. Het was ongelofelijk dat iedereen mijn eerste scenario gelijk goed vond en dat dat album van *Blake & Mortimer* een bestseller werd. Ik had niets te verliezen. Als mijn werk was

BOVEN - Het scenario van pagina 1 en het uiteindelijke resultaat uit *Thorgal 33: De zwaardboot*. Sente werkt daarbij met dialogen en onomatopeeën.

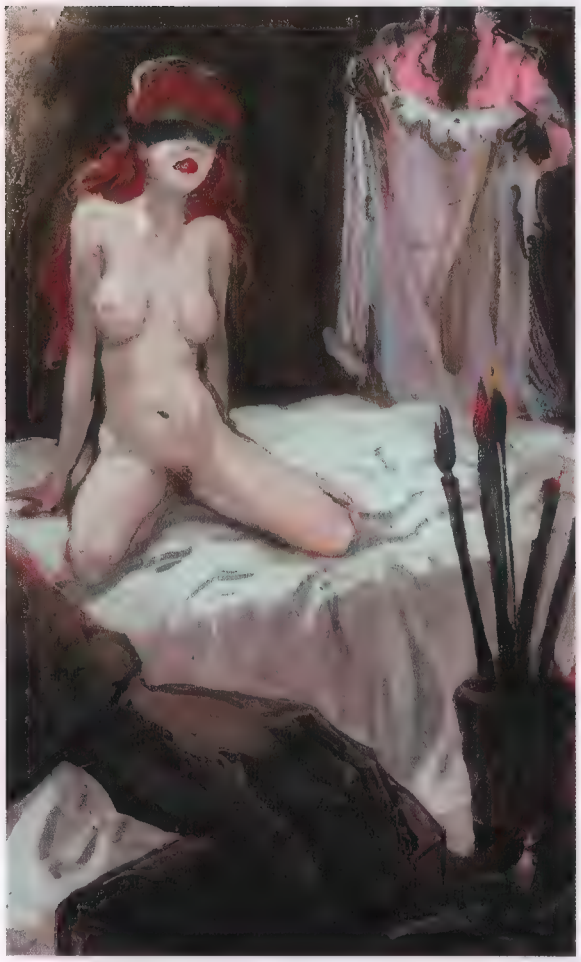

Les habitants du Berkshire allaient se souvenir longtemps de ce mois de novembre 1949 comme l'un des plus froids et pluvieux qu'ait connus le sud de l'Angleterre.
GREAT WESTERN RAILWAY
Ce soir-là, un mélange de résignation et de morosité se lisait sur les visages des rares voyageurs en attente d'une correspondance dans la gare humide de Reading.
My goodness! Ce déluge n'en finira donc jamais! Barman, un double whisky! J'ai l'impression que toute cette eau s'est infiltrée jusque dans mes veines!
Aaaah! Bénis soient nos ancêtres qui ont inventé ce merveilleux breuvage! Je n'aurais pas pu prendre ma correspondance pour Bristol sans ce...
Pour Bristol, ça m'étonnerait. Ce train est parti il y a dix minutes. Mais si vous attendez le suivant, vous aurez le temps de finir la bouteille.
Il n'y a plus que le train pour Londres, ce soir. Pour Bristol, il faudra revenir demain
Demain?! Mais ce n'est pas possible! Un taxi! Il me faut un taxi!
READING
Ma femme va me tuer!
Il y a une cabine téléphonique dehors
Voilà Peter. Il a la valise
Je ne suis pas aveugle, agent Carter!
BLAKE & MORTIMER © DARGAUD, 2012

BOVEN - De vrouw van Rosinski drong bij Sente aan voor een script, Skarbek werd geboren en Rosinski vond zijn plezier in tekenen terug.

RECHTSBOVEN - Samen met André Juillard werkt Sente aan een nieuw *Blake en Mortimer*-verhaal. Dit 21e album komt in november uit. De Franse werktitel is *Le serment des cinq lords*. Hierbij alvast als voorproefje de eerste versie van plaat 1 en 16.

afgewezen had ik ook geweten hoe ik ervoor stond. Dan had ik misschien nog wel eens wat anders geschreven.

Skarbek en Thorgal

Hoe ga je bij een nieuw scenario te werk?

Soms zit een scenario maanden in mijn hoofd. Tijdens het schrijven polijst ik er vaak aan. Ik begin met drie of vier verhaallijnen en laat me inspireren door alles wat ik tegenkom op het internet of tv of in tijdschriften. Uiteindelijk blijft er een verhaallijn over waar ik mee vooruit kan. Een deel van de documentatie is dan onbruikbaar geworden, maar die bewaar ik wel voor een mogelijke andere keer. Vervolgens werk ik de details uit en bekijk ik hoeveel bladzijden ik nodig heb om bepaalde scènes uit te werken. Bij *Blake en Mortimer* zijn per pagina twaalf kaders beschikbaar, maar bij *Thorgal* 6 of 7. Daar heb ik vaak meer bladzijden nodig om een handeling uit te schrijven.

Je schrijft tegenwoordig veel scenario's. Is dat de reden dat je ontslag hebt genomen?

Ja, het werd me te veel. Ik kan me nu volledig richten op het scenarioschrijven. Eigenlijk werd me ook weinig keus gelaten. Vroeger was het bij stripuitgeverijen normaal dat een scenarist deel uitmaakte van het bestuur. Denk aan René Goscinny bij Dargaud, Greg bij Lombard en Yvan Delporte bij Dupuis. Maar de tijden zijn veranderd. Zo'n dubbelfunctie komt amper meer voor. Het is allemaal zakelijker geworden. Toch een vreemde zaak omdat je zo directies creëert die eigenlijk weinig verstand hebben van het maken van strips.

***De wraak van graaf Skarbek* heeft overeenkomsten met *De graaf van Monte-Cristo* van Alexandre Dumas uit 1844. Heb je je laten inspireren door deze klassieke roman?**

Wraak is het thema en dan kom je automatisch uit op *De graaf van Monte-Cristo*. Die vergelijking wordt vaker gemaakt. In de strip laat ik tijdens de rechtszaak iemand aantekeningen maken. Dat is een knipoog naar Dumas want die baseerde zich voor zijn roman onder andere op rechtbankverslagen. Ook heb ik als grap een pagina toegevoegd waarin ene Victor Alexandre, een combinatie van de voornamen van de grote schrijvers Victor Hugo en Alexander Dumas, verslag doet voor een krant.

Bij *Thorgal* kun je dan weer veel kwijt over mythologie. Is dat ook een interessegebied?

Bij *Thorgal* is alles mogelijk. Ik kan sciencefiction, fantasy, mythologie of legenden op ieder moment gebruiken. Ik koos met *Ik, Jolan* voor Noorse saga, maar ik laat hem daarna weer op aarde terugkomen. Misschien doe ik binnenkort wel iets met sciencefiction. Ik heb geen concept waarin steeds de mythologie moet terugkomen. Bij

Le lendemain, à l'aube, la sonnerie du téléphone a tiré le professeur Mortimer de son sommeil...
Comment?!... J'arrive tout de suite!
Moins de dix minutes plus tard, il déboule de l'immeuble qui abrite son studio et s'élance vers l'Ashmolean Museum...
... où un gardien lui apprend qu'il est attendu au premier étage.
Vous vous rendez compte! Deux vols en deux jours! Quel toupet! Cette fois, le voleur a même cassé une poterie! Aucun respect! Sans parler de la violence dont notre gardien-chef a été victime. Il faut...
Calmez-vous, cher ami. Tentons d'analyser sereinement les faits.
À la demande du conservateur, Mac Tearaway raconte une nouvelle fois sa mésaventure nocturne à l'intention de Mortimer.
... et si un complice ne m'avait pas assommé par-derrière, je vous garantis que je l'arrêtais net en lui plombant les mollets!
Allons, Mac! Vous avez pris des risques inutiles! Vous n'êtes plus un soldat entraîné, que diable!
En tout cas, si c'est le même voleur, il a opéré autrement. Cette fois, la serrure a bel et bien été forcée.
Ah! Vous voyez, il n'avait donc pas la clé!
A-t-on volé un objet de plus grande valeur, cette fois?
Eh bien... non. Il s'agit d'un vase grec qui n'est pas d'une grande rareté. Il est quasiment invendable sur les marchés publics. Les choix de notre voleur sont étranges...
... mais doivent correspondre à des critères précis, même si la logique de ceux-ci nous échappe encore.
Et vous, Alfred? Vous n'auriez rien vu ou entendu de particulier cette nuit?
Non. Rien vu... Mais Mr Tearaway aussi a vu le fantôme! J'ai peur! Je ne veux plus dormir ici! Veux plus...
Allons, Alfred. Tu ne cours aucun danger. Viens, on va aller voir nos mécaniques, d'accord?
Pauvre Alfred... Pourriez-vous aller chercher Lisa, Professeur? Elle pourra le rassurer... et je vais avoir besoin d'elle pour remplir la déclaration de vol et la paperasserie des assurances.
Bien sûr. Où puis-je la trouver?
Le conservateur lui ayant indiqué le chemin, Mortimer rejoint le hall omnisport dans lequel Lisa suit son cours de gymnastique hebdomadaire.
BLAKE & MORTIMER © DARGAUD, 2012

Thorgal draait het niet om het verhaal, maar om de karakters en de onderliggende verhoudingen tussen de figuren.

Je hebt eerst drie verhalen geschreven over Jolan. Met *De zwaardboot* pakt de serie de draad met Thorgal weer op. Wie bepaalt deze koers?

Het was Jean van Hamme die een andere kant met *Thorgal* op wilde om een nieuw publiek aan te trekken. Grzegorz vond het prima, want hij vertrouwde Van Hamme daarin. Daarom namen ze Jolan als uitgangspunt, want hij is in feite een jongere versie van Thorgal. Maar nadat Van Hamme stopte als scenarist wilde Grzegorz eigenlijk weer verder met Thorgal. Net als de fans overigens.

Maar we wilden ook niet stoppen met Jolan. Vandaar dat er spin-offreeksen zijn opgezet. Ik vond het vanaf het begin af aan geen goed idee dat we in de hoofdreeks Jolan gingen volgen. De hoofdrol had bij Thorgal moeten blijven. Wat van Jolan terecht komt, kunnen we volgen in de spin-off rond Kriss van Valnor. Ik wil niet nog eens een aparte reeks over Jolan. Er is wel weer een spin-off van Wolvin, getekend door Roman Shurzenko. Misschien dat er nog een aparte reeks voor Aniël en Aaricia komt. De jeugd van Thorgal komt er ook aan en zal mogelijk getekend worden door Joël Parnotte. Niemand weet wat Thorgal tussen zijn vijftiende en tweeëntwintigste jaar heeft gedaan. De lezer krijgt met al die spin-offs mee hoe het

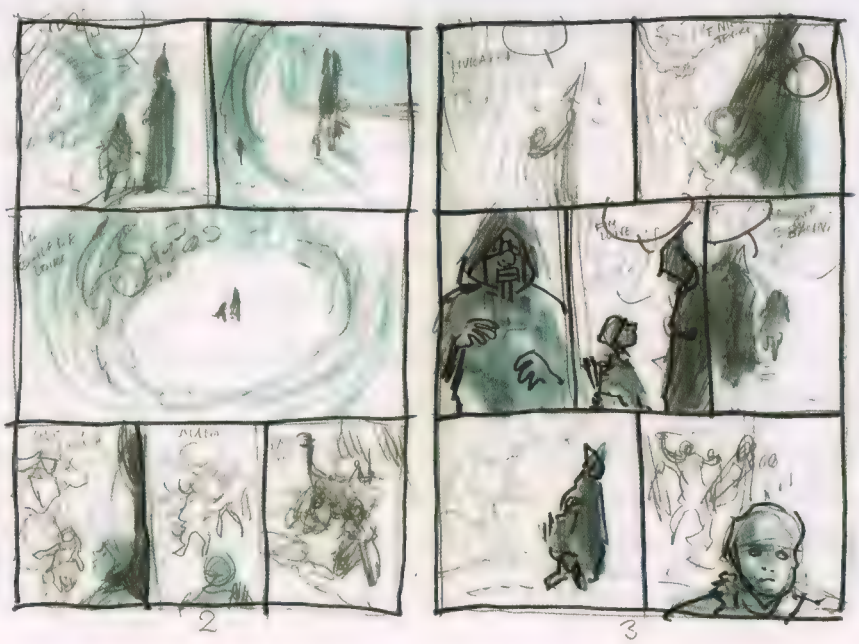

BOVEN - Tekening van Juillard van Blake en Mortimer uit 2004. Uitgeverij Silvester maakte er een prentje van als promotiemateriaal voor het tijdschrift *Myx*, waarin de strip *De sarcofagen van het 6e continent 2* werd voorgepubliceerd.

LINKS - Rosinski kan goed uit de voeten met de storyboards van Sente.

met de anderen vergaat wanneer Thorgal op avontuur is. We moeten het zo uitkienen dat een lezer in iedere spin-off informatie meekrijgt die klopt met de andere verhaallijnen uit eerdere delen.

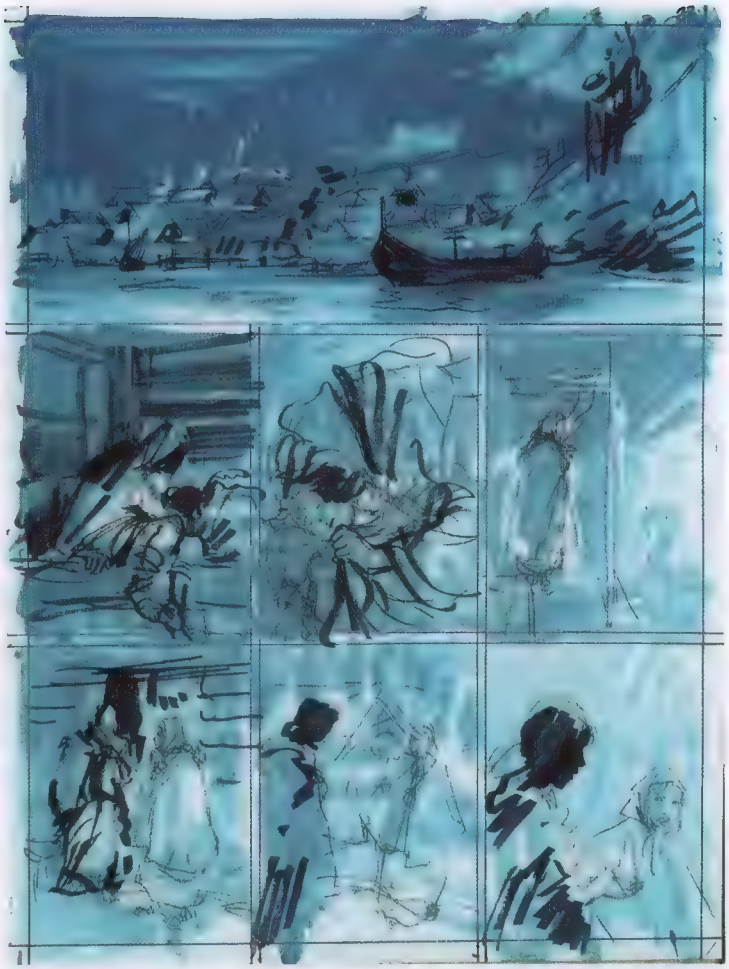

XIII in Nederland?

Wat is jouw inbreng bij *XIII*?

Ik wil naast de vertrouwde figuren afwijken van het pad van Van Hamme. Het roer wordt niet te snel omgegooid; het publiek moet wel kunnen wennen aan bepaalde wendingen. Wat mij bij voorbeeld opviel is dat Van Hamme Jason nergens anders heeft laten optreden dan in Noord- en Zuid-Amerika. Ik wil *XIII* ook in andere werelddelen situeren, zoals Europa. Het zal mij niet verbazen als Jason nog een keer in Nederland opduikt! Ik heb plannen om onderzoek te doen in Leiden en andere bekende historische plaatsen.

Waarom ben je in *Mayflower Day* zover terug gegaan in de tijd, tot wel zo'n vierhonderd terug, met een rol voor een oude broederschap?

Het verhaal van het schip de Mayflower vind ik een interessant gegeven. De 'Pilgrimfathers', een groep puriteinen, werden in Engeland vervolgd vanwege hun geloof. Ze vertoefden eerst een paar jaar in de Lage Landen, waaronder Amsterdam. Voor hen was Nederland als land te liberaal en niet strikt genoeg om hun kinderen groot te brengen. Ze besloten begin 17e eeuw met de Mayflower naar Amerika te gaan om een gemeenschap te starten zoals zij dat graag wilden. Deze geschiedenis biedt mij een mooi invalshoek om Jason op te laten duiken in Europa. Bovendien kan ik zo nog veel over hem kwijt.

Heb je begeleiding van Van Hamme gekregen en houdt hij supervisie op *Thorgal* en *XIII*?

Natuurlijk heeft Van Hamme het met mij over zijn verhalen gehad. Hij hielp me ook bij de eerste *Thorgal* en *Blake en Mortimer*. Ik ben nooit

FOTO MICHEL VAN MERRIENBOER

Iouri Jigounov neemt stokje van XIII over

MICHEL VAN MERRIENBOER

In 2007 vormde deel 19, *De laatste ronde*, het sluitstuk van de immens populaire reeks *XIII* van scenarist Jean van Hamme en tekenaar William Vance. Uitgeverij Dargaud bedacht in de vorm van de spin-offreeks *XIII Mystery* een list om deze belangrijke inkomstenbron niet te laten opdrogen. En er kwam toch een doorstart op instigatie van Vance met Yves Sente als nieuwe scenarist. De ziekte van Parkinson, die bij Vance de kop op stak, dreigde echter roet in het eten te gooien. Sente mocht op zoek naar een nieuwe tekenaar en dat werd Iouri Jigounov (1967), de man achter de succesvolle spionagestrip *Alfa*. Het eind 2011 verschenen *Mayflower Day* is het eerste album van minimaal een nieuw kwartet.

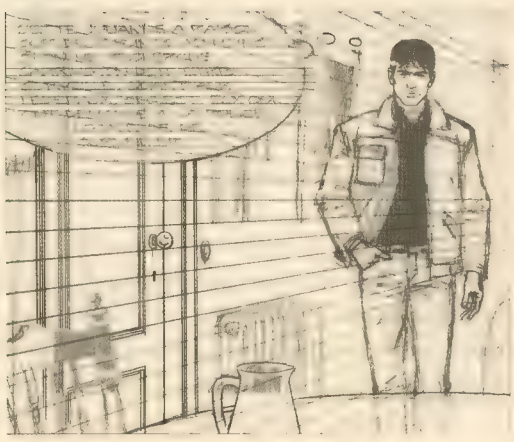

eerste keus geweest voor *Thorgal* of *XIII*, maar andere scenaristen hebben het aanbod afgeslagen omdat ze vrij willen zijn in hun creativiteit. Toch mag ik compleet mijn gang gaan. In *XIII Mystery* heeft Van Hamme overigens wel zeggenschap.

Vance had al een aantal bladzijden getekend voor *Mayflower Day*.
De eerste pagina's waaraan hij begonnen was, hebben we niet gebruikt. Dat zou een stijlbreuk vormen. We hebben hem gevraagd om het schip op het omslag te tekenen. Ook de historische zijsprong die in het album wordt gemaakt over de Mayflower is door hem getekend. Dit deed ik om hem te plezieren want zo kon hij over zijn geliefde onderwerp, maritieme geschiedenis, tekenen.

De janitor bewaakt het Vaticaan

Met *De janitor* ben je een eigen serie gestart met François Boucq als tekenaar. Waarom?
Met een eigen serie ben je veel vrijer in het schrijven. Je kunt alle kanten op gaan die je maar wilt. Je hebt niet de ballast van een serie die al bekend is, waarbij het publiek bepaalde verwachtingen heeft, zoals *XIII* of *Thorgal*. Het is moeilijker verder te gaan met een al bestaande serie dan met iets compleet nieuws. Je moet je goed in het verhaal verdiepen en de karakters analyseren. De fans pikken het niet als er iets niet klopt. Los hiervan, als ik schrijf voor *XIII* of *Thorgal*, dan ben ik nog altijd degene die schrijft. Ik verzin zelf de avonturen en niemand anders. Bij *XIII* moest ik zelfs de biografie van Jason opnieuw schrijven.

De janitors zijn twaalf spionnen die voor het Vaticaan veiligheidsopdrachten uitvoeren. In hoeverre heb je je verdiept in het Vaticaan?
Niet zozeer in de religieuze opvattingen. Wat ik fascinerender vind is dat de kerkelijke staat al sinds de 4e eeuw nog – LEES VERDER BOVENAAN PAGINA 16

LINKS - Sente is blij dat hij in de hoofdserie weer verder kan met Thorgal. Gelukkig laat hij Rosinski met het kleurgebruik in *Thorgal* zijn gang gaan.

RECHTS - Het maken van een omslag in vier stadia. De naam William Vance, die in *Mayflower Day* de historische tekeningen maakte, is er uiteindelijk afgevallen.

LINKSONDER - Jigounov treedt met zijn XIII in de sporen van William Vance.

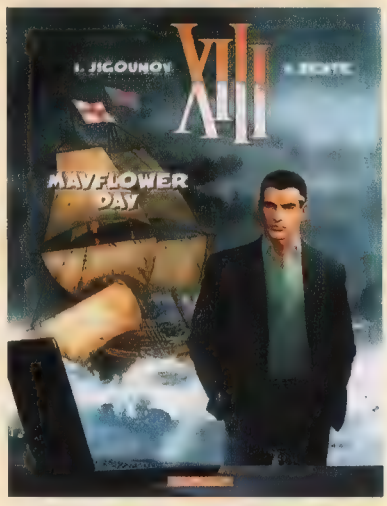

Het telefoontje van Yves Sente kwam voor Iouri Jigounov niet helemaal uit de lucht vallen. Ze hadden namelijk al eens eerder over XIII *gesproken in aanwezigheid van William Vance. 'Ik mocht het script voor het nieuwe album al in conceptfase lezen. Maar ik was er op dat moment niet echt met mijn hoofd bij. Ik lag in de clinch met uitgeverij Lombard over de opzet van* Alfa. *Ik stond zelfs naderhand op het punt met striptekenen te stoppen toen er geen schot in de zaak kwam.*
Het voorstel van Yves om XIII *te gaan tekenen kon op geen juister moment komen. Mijn loopbaan kreeg weer een positieve wending.*

Betekent dit voor jou het einde van *Alfa?*
Iouri Jigounov: Ik was al aan een nieuw deel begonnen, maar de onderhandelingen met Lombard liepen erg stroef. We zijn overeengekomen dat ik me terugtrek als tekenaar. Mogelijk dat ik er als scenarist mee door ga of zijdelings bij betrokken blijf. Tenslotte bezit ik de rechten.

Waren er nog andere gegadigden in de race als opvolger van Vance voor *XIII*? Ik hoorde bij voorbeeld dat Coria, de zwager van Vance, de strip over Jason MacLane zou over te nemen. Dat deed hij destijds met *Bob Morane* ook al.
Geen idee, dat weet alleen Dargaud. Ik heb er William of iemand anders nooit over gehoord. Ik weet alleen dat Dargaud stond te trappelen om snel met de serie door te gaan. Uiteraard moesten Yves Sente en ik de uitgever overtuigen, want Dargaud was in het begin wat sceptisch. Waarschijnlijk speelde het gedoe bij Lombard hierbij een rol. Yves stelde voor om Dargaud de nieuwjaarskaart van 2009 te laten zien die ik voor hem had gemaakt. Voor die kaart had ik een eigen scène met Jason MacLane bedacht. Dat had kennelijk voldoende overtuigingskracht want we kregen groen licht. Die tekening heb ik naderhand verwerkt in de tweede pagina van het nieuwe verhaal.

Hoe kijken ze bij Dargaud ondertussen tegen je werk aan?
Ik weet dat ze dezelfde oplages drukken als die van de *XIII*-albums van Vance. Er waren ook geen signalen van winkels die minder albums wilden bestellen. Dus dat zegt toch wel iets over het vertrouwen dat ze erin hebben. De druk en de verwachting van het publiek en de oorspronkelijke makers spookten in het begin nog wel door mijn hoofd. Maar inmiddels is de druk weggevallen en teken ik

RECHTS - ***De janitor*: een zelfbedachte serie van Sente, met tekenwerk van François Boucq. In het Nederlands kennen we de 'janitor' beter als 'conciërge'. In de strip van Sente blijkt een janitor een agent van het Vaticaan te zijn.**

steeds overeind staat. Het Vaticaan heeft het lastig in deze tijd, maar in vroegere tijden bezat het de grootste inlichtingendienst ter wereld. Doordat het Vaticaan overal priesters had, wisten de rooms-katholieke leiders waar oorlogen dreigden uit te breken of conflicten ontstonden. Die informatie kwam Rome snel ter ore door de strakke hiërarchie in de kerk. Andere leiders kwamen langs voor die kostbare informatie.

Bestaan er echt twaalf janitors?

Als ik dat ga vertellen ben ik mijn leven niet meer zeker! *(lacht)* Ik geef toe dat ik ze verzonnen heb, maar ik vind het aannemelijk dat zulke mannen bestaan. Kijk maar eens naar de mensen om de paus heen. Zij zijn geen priesters, maar bodyguards van een speciaal veiligheidsteam. Boucq en ik vonden zo'n rol interessant genoeg, maar wat we wilden vermijden is dat het een zoek-de-schatvariant op de *Da Vinci Code* zou worden. Ik wilde overigens een personage zonder pistool. Ik was daarom niet blij met het besluit van de marketingafdeling van Dargaud om bij het omslag van het vierde deel, *Spoken uit het verleden*, wapens af te beelden.

Komt er nog een nieuw deel in 2012?

Ja, die staat op de planning. Sowieso is het een druk jaar. Er komen nog meerdere spin-offs uit en er staan ook nog nieuwe delen op stapel van *Thorgal*, *Blake en Mortimer* en *XIII*.

op mijn best. Wat ik trouwens prettig vind is dat ik met deze serie weer met anderen kan werken. Bij *Alfa* stond ik er toch alleen voor.

Twijfelde je of je Jason en de rest van de personages overtuigd zou kunnen neerzetten?

Ik wist dat ik de personages zou kunnen tekenen, maar niet op de manier van Vance. Je kunt zijn stijl onmogelijk imiteren. Zijn inktlijn is uniek. Ik hanteer mijn eigen stijl. Ik besef wel dat *Mayflower Day* niet meteen mijn beste *XIII*-album is. Ik had er ook slechts tien maanden de tijd voor.

Bestaan er restricties waar je je aan te houden hebt?

Daar is niet over gesproken. William stelde me gerust door te zeggen dat ik vooral mijn gang moest gaan, al wijk ik niet van het script af en moet ik me natuurlijk wel houden aan de fysiologie van Jason.

Heeft Vance jou zijn schetsmateriaal en documentatie gestuurd of een storyboard?

Nee, ik verzamel mijn eigen documentatie. Ik heb zelfs nog wat details toegevoegd aan het historische gedeelte in het album dat hij heeft getekend. Maar als ik advies nodig heb, kan ik hem altijd bellen.

Wat was zijn reactie bij het zien van jouw *XIII*?

Daar was ik natuurlijk erg benieuwd naar. Hij zei: 'Het is oké! Oké!' Hij heeft een aparte manier van complimenten geven.

In *Eppo* stond bij inkleuring de naam Petra, de vrouw van Vance. Was

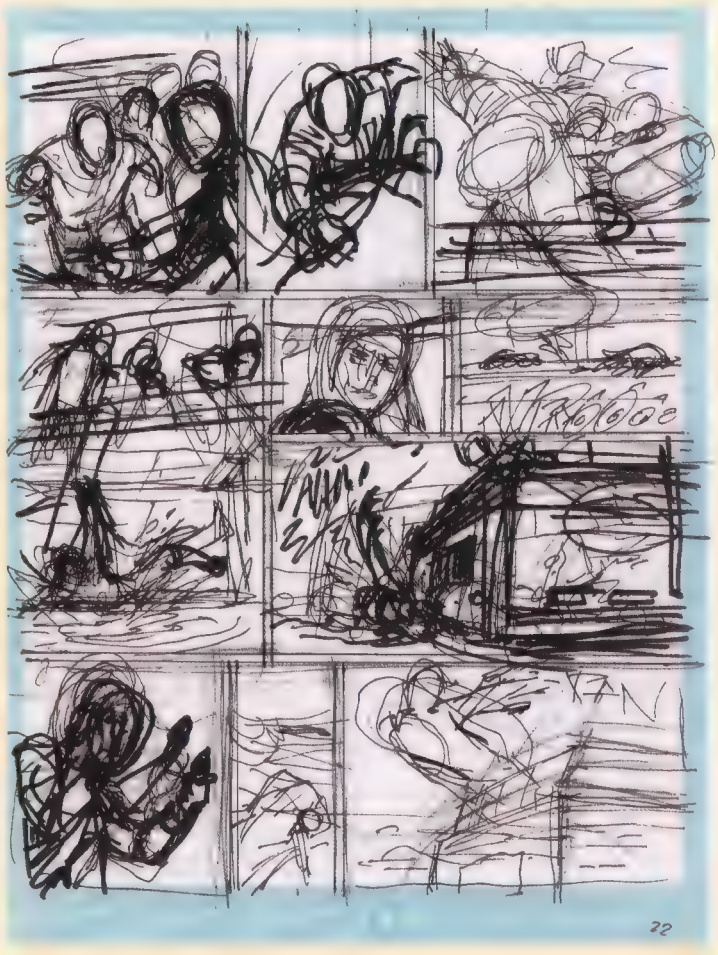

U HEBT GELUK DAT MIJN NEEF ER NOG IN VOORRAAD HAD. ANDERS HAD U TWEE DAGEN MOETEN WACHTEN OP NIEUWE BANDEN.
JA, IK SCHIJN EEN BOFKONT TE ZIJN.

LINKS - Een ode aan William Vance die opduikt als pomphouder (let ook op het uithangbord).
ONDER - Jigounov heeft *Alfa* ingeruild voor *XIII*, maar de actie is er niet minder om: twee schetsen, de opgeschetse en de uiteindelijke pagina uit *Mayflower Day*.

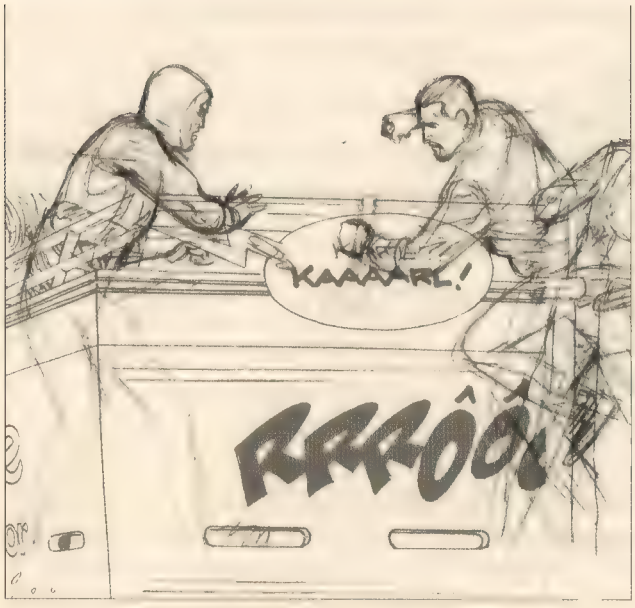

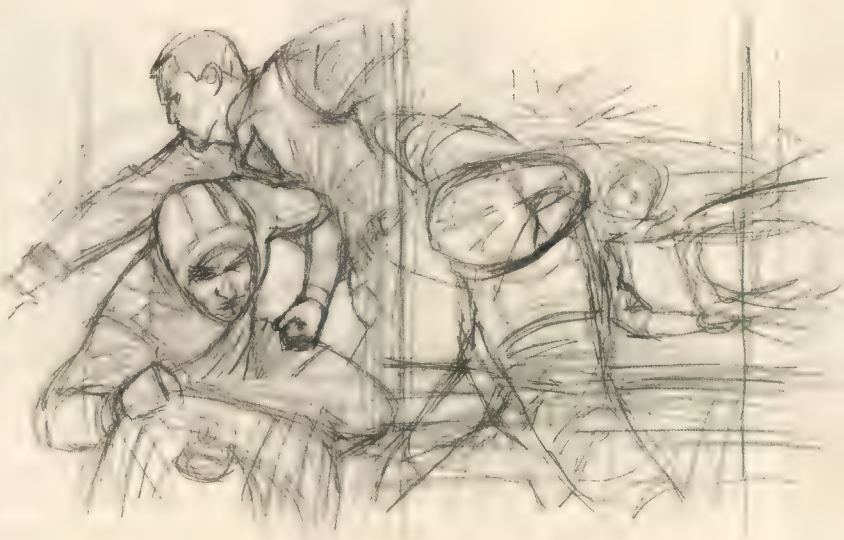

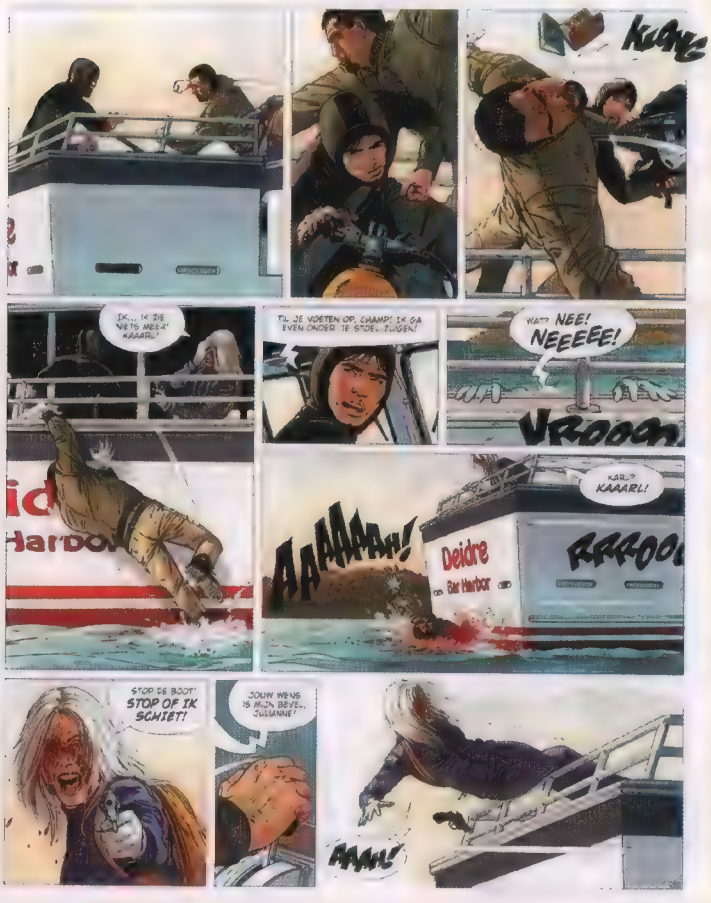

het een voorwaarde dat zij de inkleuring zou blijven doen?
Hé, dat is dan een fout van *Eppo*, want de inkleuring wordt gedaan door Bérengère Marquebreucq. Zij doet ook de inkleuring van *De janitor*.

Uit hoeveel delen gaat de nieuwe cyclus bestaan?
William Vance had een contract voor vier albums. Sente en ik hebben allebei dat contract overgenomen en los van elkaar ons voor vier albums verbonden. Het kunnen er nog altijd meer worden.

De populariteit van *XIII* valt ook af te meten aan de merchandising en het gebruik in reclamecampagnes. Merk je of de serie hiervoor nog genoeg aantrekkingskracht heeft?
Ja, we worden wel benaderd voor opdrachten, maar wij gaan daar niet over. Dat is een zaak van de uitgever. Die is eigenaar van de personages.
Ik weet dat parfummaker Dior *XIII* al in advertenties heeft gebruikt en horlogemaker Cartier klopte ook al aan.
Een reclame-uiting moet wel bij de serie passen. We mogen de karakters niet verloochenen. Zo zal Jason niet in de nieuwste Jeep rondrijden, tenzij het essentieel is voor het verhaal.

Zag ik trouwens William Vance als garagehouder voorbij komen in *Mayflower Day*?
Ja, klopt! Grappig hè?! Het is ook een eerbetoon aan de man. Hij heeft ons twintig jaar vermaakt met *XIII*. Ik hoop dat ik het zolang volhoud!

michel.van.merrienboer@stripschrift.nl

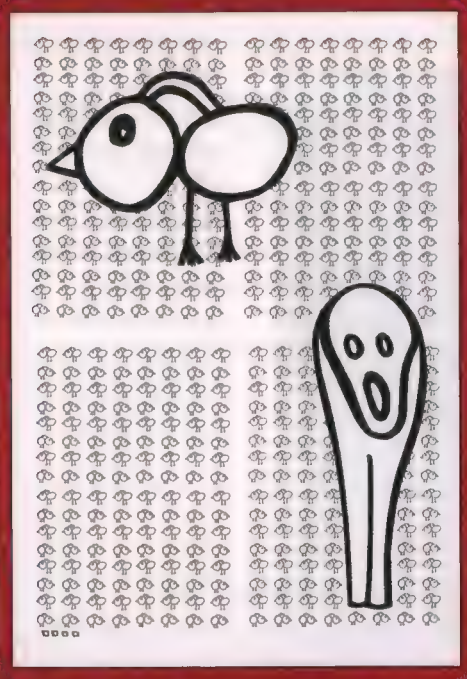

0

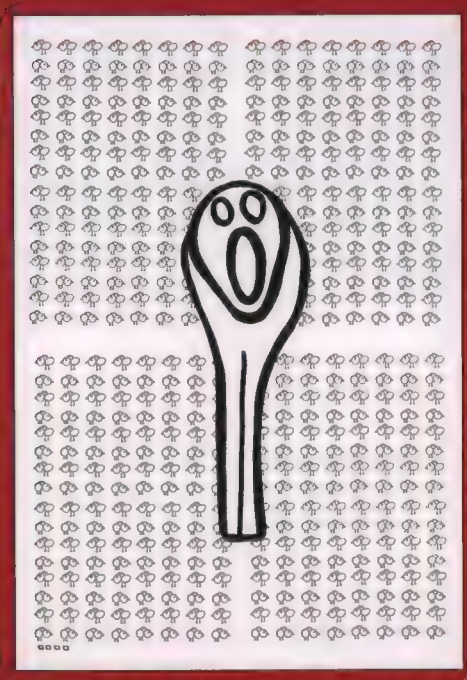

1

De kruisweg
Een beeldverhaal over lijden

IGNACE SCHRETLEN

In *Stripschrift 415* van 2011 publiceerden we een artikel over de kruisweg van stripmaker Joseph Gillain (Jijé), die hij op 24-jarige leeftijd maakte in Bure, een gehucht in de Belgische Ardennen. Ignace Schretlen, de auteur van het betreffende artikel en zelf ook kunstenaar, heeft het verschijnsel kruisweg uitgebreid bestudeerd en ook zelf diverse kruiswegen geconcipieerd. Nadat we zijn beeldmateriaal hadden gezien waren we blij verrast door het stripgevoel dat dit bij ons opriep. Wij vroegen Schretlen in het kader van Pasen 2012 de achtergronden van zijn eigen sequenties voor ons te duiden.

De klassieke kruisweg oftewel 'Via Crucis' verbeeldt in de rooms-katholieke traditie als een soort strip de lijdensweg van Jezus vanaf zijn veroordeling door Pontius Pilatus tot en met de graflegging na zijn dood aan het kruis op de heuvel Golgotha. Als bron van dit beeldverhaal fungeert het relaas van de vier evangelisten in het Nieuwe Testament. De geschiedenis van de kruisweg gaat terug naar de Middeleeuwen. Nadat Jeruzalem in 1071 door de Turken wordt bezet, zijn pelgrims hier niet langer welkom om de laatste weg van Jezus naar het kruis – ook wel 'Via Dolorosa' genoemd – opnieuw te lopen met als doel om aldus zijn dood te herdenken. Op veel plekken in Europa wordt hierna deze route symbolisch nagebootst. Belangrijke momenten op deze kruisweg worden 'staties' (plekken om bij stil te staan) genoemd en deze worden met bij voorbeeld een houten kruisje aangegeven. Om het lijdensverhaal echter voor een breed en doorgaans analfabeet publiek toegankelijk en zelfs aantrekkelijk te maken worden de scènes, waarop staties betrekking hebben, op vaak plastische

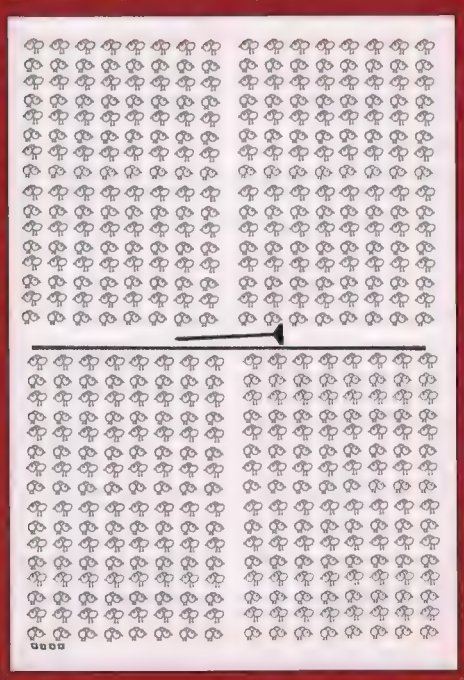

2

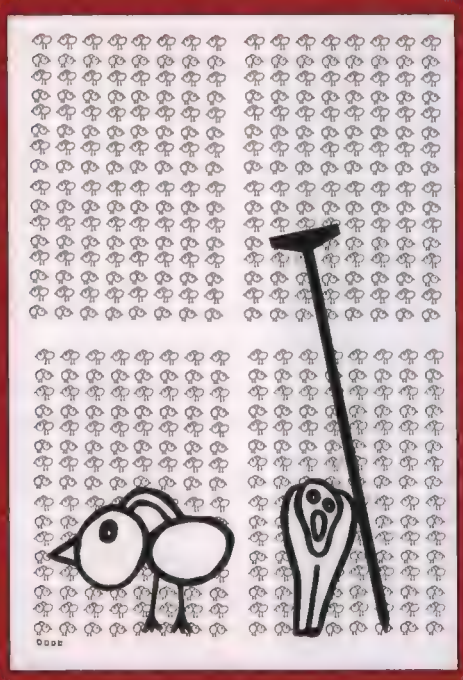

3

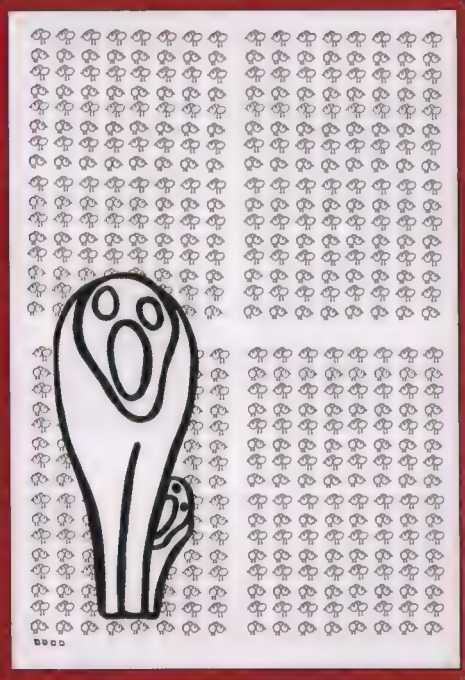

4

manieren verbeeld. Enkele nog bestaande kruiswegparken in Zuid-Nederland en België geven hiervan een goede indruk.

LINKS – Statie 1 en 5 uit de serie *Mijn Zoon*, 2005.
ERONDER – Statie 2 en 7 uit de serie *Blessure*, 1999.

GEHEEL LINKS EN OP DE VOLGENDE PAGINA'S – 0. Intro voor de figuratieve kruisweg van Schretlen uit 2002.
1. Jezus wordt ter dood veroordeeld.
2. Jezus neemt het kruis op zijn schouders.
3. Jezus valt voor de eerste maal onder het kruis.
4. Jezus ontmoet zijn heilige moeder.
5. Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis te dragen.
6. Veronica droogt het aangezicht van Jezus af.
7. Jezus valt voor de tweede maal onder het kruis.

Geschiedenis

De verbeelding van het lijden van Jezus spreekt veel mensen aan en wordt in de Renaissance een geliefd thema in de kunst. Het aantal staties per kruisweg varieert echter sterk en tot consternatie van kerkelijke gezagdragers worden er scènes aan toegevoegd die niet aan evangelies maar aan populaire volksverhalen zijn ontleend. In de Reformatie (16e eeuw) wordt daarom de kruisweg in de ban gedaan; ook in Nederland worden veel kruiswegen vernield. Paus Clemens XII (1652-1740) legt het aantal kruiswegstaties definitief vast op veertien. Vanaf één jaar na zijn dood worden alle rooms-katholieke kerken verplicht om voortaan deze kruisweg te tonen. Doorgaans bevinden de veertien staties zich links en rechts van de kerkbanken. Slechts weinigen weten dat Rome vrij recentelijk heeft besloten om alsnog een paar populaire maar niet tot de bijbel te herleiden staties te vervangen door scènes die wel door de evangelisten worden beschreven.

Tot ongeveer een eeuw geleden geldt de kerk als belangrijkste opdrachtgever voor kunstenaars om de kruisweg te verbeelden en deze bepaalt tot in detail alle eisen waaraan staties moeten voldoen. Vanaf de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) wordt de kruisweg echter ook gebruikt om het eigentijdse lijden van mensen in beeld – maar eveneens in poëzie, proza en muziek – tot uitdrukking te brengen. Niet alleen oorlogen maar ook allerlei sociale kenteringen in de 20e eeuw vinden op deze wijze hun weerslag in min of meer vrije vertalingen van de kruisweg. Deze fascinerende ontwikkeling is helaas nooit goed gedocumenteerd. Dat komt mede door de negatieve houding van de rooms-katholieke gezagdragers. Deze staan niet positief ten opzichte van kruiswegen, waarin het accent van het oude passieverhaal wordt verlegd naar het lijden van onderdrukte, verstoten of door ziekte getroffen mensen. Hierbij komt dat kunstenaars niet alleen inhoudelijk maar ook qua stijl de door hen gemaakte kruisweg een eigen gezicht geven.

Blessure

Op de middelbare school maak ik op een bijzondere wijze

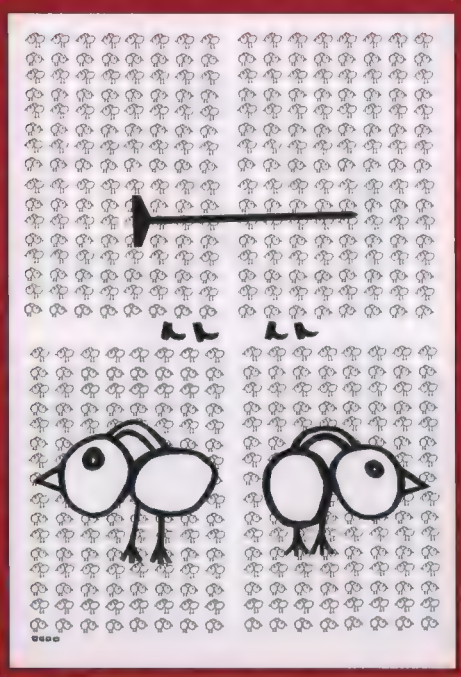

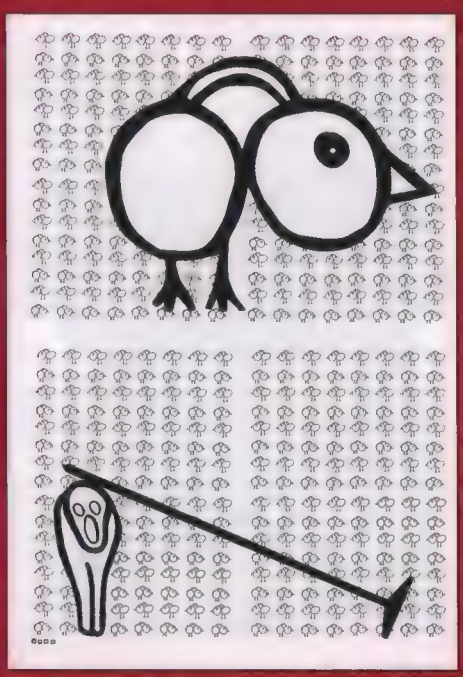

8

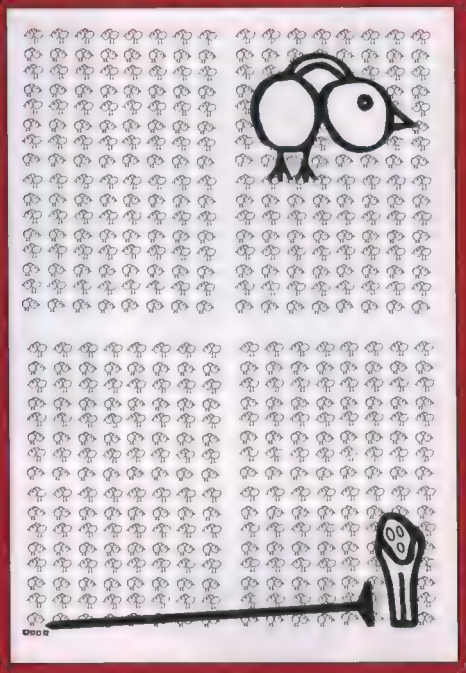

9

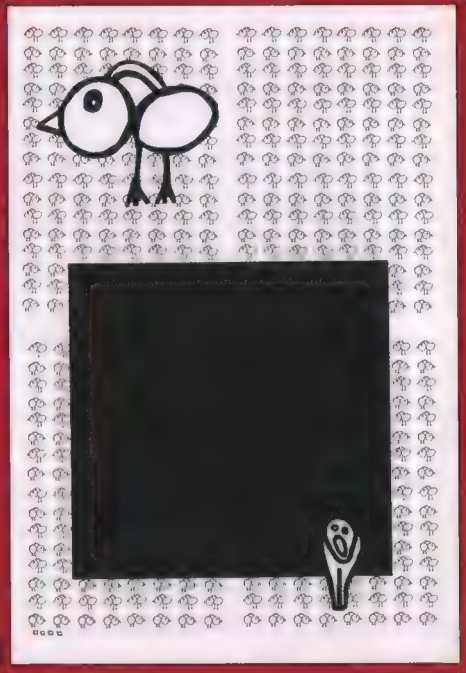

10

BOVEN -

8. Jezus troost de wenende vrouwen.

9. Jezus valt voor de derde maal onder het kruis.

10. Jezus wordt van zijn kleren beroofd.

11. Jezus wordt aan het kruis genageld.

12. Jezus sterft aan het kruis.

13. Jezus wordt van het kruis genomen.

ONDER -

14. Jezus wordt in het graf gelegd.

kennis met de kruisweg. Om de week moeten wij in de tekenles met vetkrijtjes een kruiswegstatie maken. Niet de godsdienstige maar emotionele component bepaalt het cijfer. Pas veel later ontdek ik dat onze tekenleraar, de kunstenaar Ted Felen, in die periode zelf aan een kruisweg werkt voor een kerk in Nijmegen. De ironie wil dat ik in diezelfde levensfase afstand neem van de rooms-katholieke traditie, waarin ik ben opgegroeid. Ook verlies ik mijn geloof. Net als bepaalde songs, filmbeelden en boeken blijft echter de kruisweg als verbeelding van het menselijk lijden bij mij hangen. In de kruisweg leg ik mijn engagement met mensen – individueel of in groepen – die het zwaar te verduren hebben. Deze sociale betrokkenheid kleurt mijn kunst, mijn werk als auteur en dichter, en mijn (voormalige) werkzaamheden als (huis)arts.

De veertien viltstifttekeningen van de serie *Blessure* (1999) vormen mijn eerste kruisweg. De reeks ontstaat in Parijs na het voortijdige overlijden van een vrouw aan huidkanker. Haar dood grijpt mij sterk aan. Ik ben in deze periode vooral bezig met de vraag, hoe beweging – los van wat beweegt – op papier kan worden vastgelegd. In de oorspronkelijke kruisweg sterft een ter dood veroordeelde man. *Blessure* gaat niet over de dood maar verbeeldt het doodgaan ongeacht om wie het gaat. Het op allerlei manieren getormenteerde lichaam bestaat net als een cirkel uit een lijn zonder begin- of eindpunt. Doodgaan wordt getekend als opwaartse beweging, een loskomen van de zwarte, aardse last. Na de serie komen hierbij korte, confronterende teksten, die bij de prenten in de bundel *Blessure* worden opgenomen. Deze staan echter los van de tekeningen, die samen één geheel vormen en dus geen illustraties van de teksten zijn. Vanaf *Blessure* maak ik bijna tien jaar nauwelijks meer gebruik van kleuren.

14

15

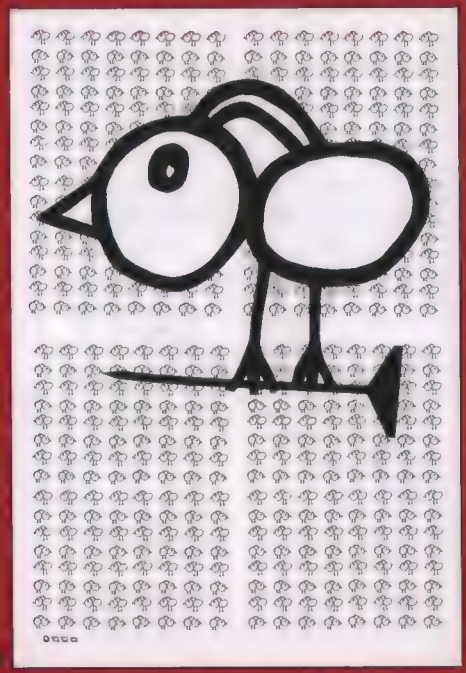

16

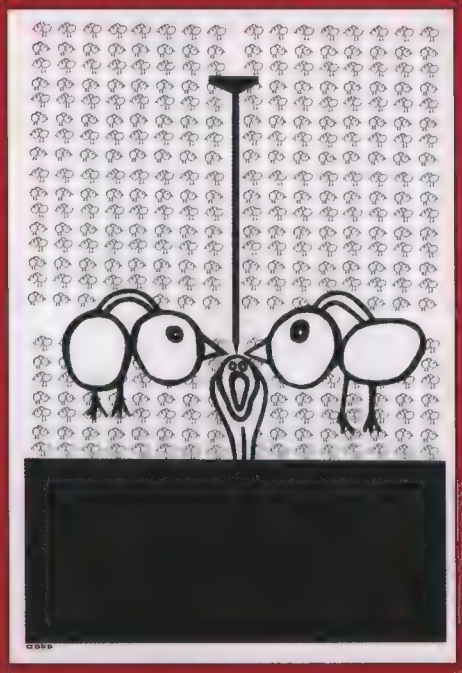

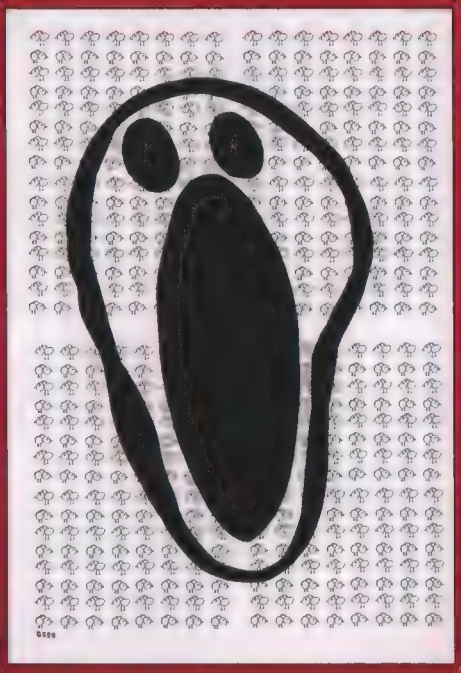

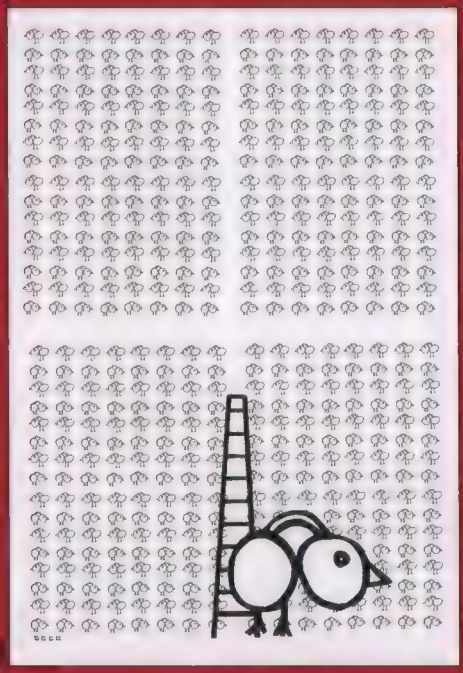

Eigen kruisweg

De kruisweg (2002) die hier in haar geheel wordt getoond ontstaat in de somberste periode van mijn leven. Het is de enige van de tien – door mij gemaakte – kruiswegen, die het passieverhaal van statie naar statie volgen. Drie beeldelementen staan centraal: een vogel, een mensfiguur en een spijker. De vogel beweegt zich tussen hemel en aarde en staat symbool voor God. Deze is getekend door mijn toen negenjarige dochter Vivienne. De vogel figureert zowel op de voor- als achtergrond en is soms in tweevoud aanwezig. God is overal en nergens. De vogel is onverschillig voor het lot van de mens. Wanneer er een almachtige God zou bestaan, waarom laat hij dan zijn zoon Jezus zo lijden? Jezus wordt gesymboliseerd door een mensfiguur die is ontleend aan *De schreeuw* (1883), het meest karakteristieke werk van de Noorse schilder Edvard Munch (1863-1944). Het kruis vervang ik door een levensgrote spijker, omdat de pijn hiervan beter invoelbaar is. De verbeelding van het kruis is een slap cliché geworden. In deze kruisweg staat (doods)angst centraal. Dit wordt beklemtoond door vijf toegevoegde staties met angstdromen. Alleen Veronica brengt troost: in de 6e kruiswegstatie – één van de staties die inmiddels door de paus zijn vervangen – veegt zij het zweet en het bloed van het gezicht van Jezus; op deze statie ontbreken vogels. De spijker die in de kruisweg uit 2002 als beeldelement fungeert, wordt in de series *Mijn zoon* (2005) en *De Thera-staties* (2006) als middel gebruikt om met grote kracht acrylverf op een fotovergroting aan te brengen. In deze kruiswegen wordt het verhaal over de dood van Jezus helemaal losgelaten en het perspectief verbreed tot de pijn die ieder van ons tijdens het leven ervaart. Wat dat betreft hebben Belgen een beter woord voor kruisweg: martelgang.

ignace.schretlen@stripschrift.nl

ONDER -
15-19 Vijf toegevoegde staties van de angst.

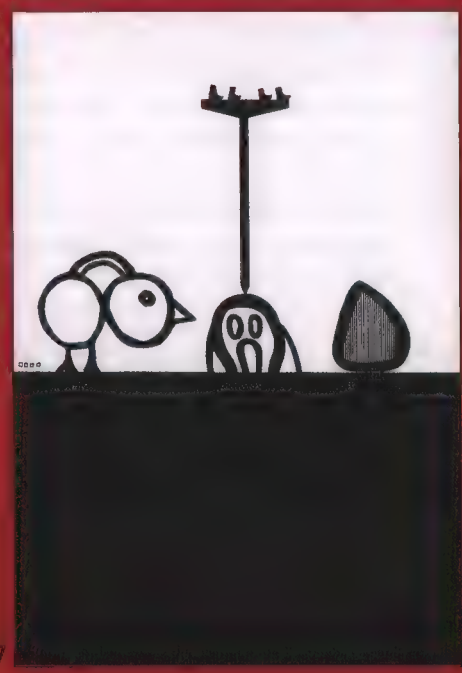

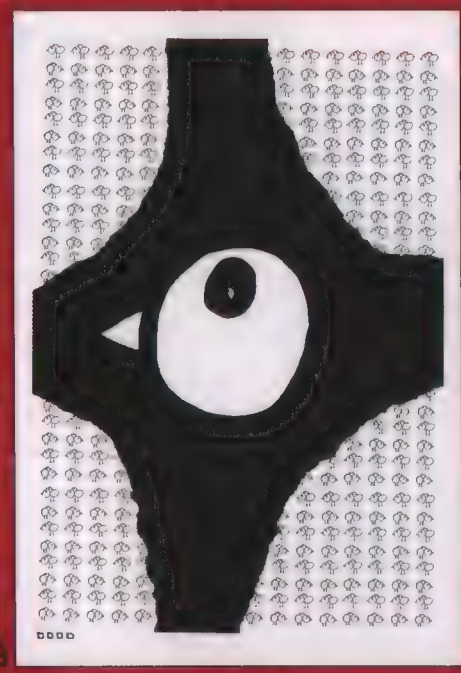

Zijn achternaam zal bij veel stripliefhebbers ongetwijfeld een belletje doen rinkelen. 'Rouge, is dat niet de tekenaar van een paar albums van *Comanche* en *Marshal Blueberry* en een aantal historische avonturenstrips?' Inderdaad, maar in dit geval gaat het om zijn zoon Corentin Rouge (2 november 1983, Parijs). Hij debuteerde, op scenario van Sam Timel, met de serie *Milan K.*, over de op drift geslagen zoon van een vermoorde Russische oligarch. In het Nederlands zijn er bij uitgeverij Medusa inmiddels twee delen verschenen. Corentin is een talent om in de gaten te houden.

BOVEN - **Een jonge Bob Dylan.**

RECHTSBOVEN - **Corentins stijl lijkt op die van Boucq; hé, is dat niet de oude Bob Dylan in het midden?**

RECHTS - **Het oog voor detail heeft Corentin van zijn vader geërfd.**

De zoon van Michel Rouge is vernoemd naar Corentin, de jonge held uit het weekblad Kuifje *van de Belgische tekenaar Paul Cuvelier. 'Mijn vader houdt van zijn stijl en vond het daarom leuk om mij te vernoemen naar het hoofdpersonage uit Cuveliers strip.'*

Je vader is ook striptekenaar. Is dat de reden dat je je achternaam niet gebruikt?

Corentin Rouge: Ja, omdat mijn vader al met Rouge als tekenaarsnaam op albums staat vond ik het in eerste instantie om misverstanden te voorkomen duidelijker om bij *Milan K.* alleen mijn voornaam te gebruiken. Dat blijft zo bij nieuwe albums van *Milan K.*, maar bij andere stripuitgaven wil ik toch ook zowel met voor- als achternaam op de albums voorkomen.

Wat heb je van je vader geleerd?

Van alles! Vanaf het moment dat ik een potlood vast kon houden ben ik door mijn vader geholpen en ik heb veel geleerd door hem na te doen. Ik heb tot zeker mijn zeventiende, achttiende de bewegingen van zijn hand gevolgd! Maar het was niet zo dat ik de brandende ambitie had om ook tekenaar te worden. Dat ging geleidelijk. Je groeit toch in het wereldje op en ik ontmoette veel tekenaars.

Help je hem wel eens?

Vanzelfsprekend! Hij kan het ook zonder mij af, maar voor mij was en is het een goede leerschool. Voor één van zijn albums heb ik op zijn verzoek een actiescène in Parijs gemaakt. Ik help ook met de inkleuring, zoals voor *Simon de Samaritaan*.

Inspiratie

Begin 2003 is er reeds een album met tekeningen van je verschenen. Wat was dat precies?

Corentin Rouge
Het vak en de paplepel

MICHEL VAN MERRIËNBOER

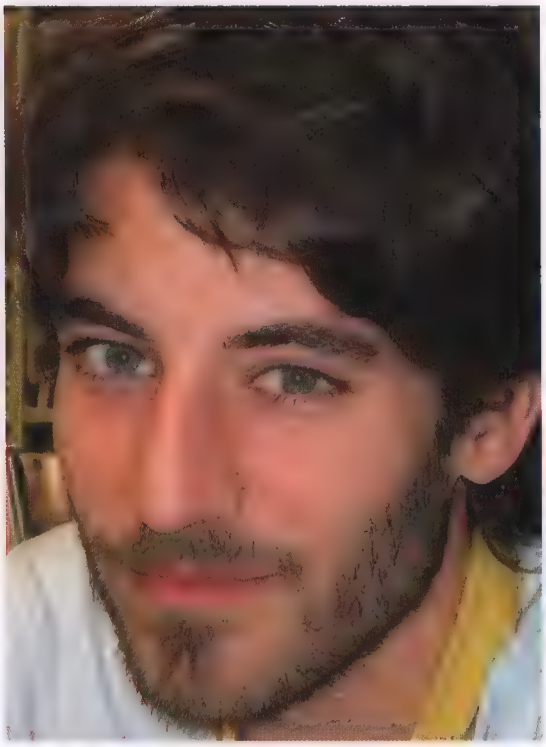

FOTO MICHEL VAN MERRIËNBOER

Dat was een strip van tien bladzijden voor *Métal Hurlant*. Mijn vader werkte voor uitgeverij Les Humanoïdes Associés. Ik liet de redactie wat werk van mij zien en een aantal redactieleden was onder de indruk. Zij lieten mij vervolgens met een script dat er al was, een korte strip tekenen. Daarna is er lange tijd niets meer van mij verschenen. Ik studeerde aan de Arts Décoratifs in Parijs en deed destijds amper wat met strips maar veel met animatie en films.

In *Milan K.* dank je in je voorwoord François Boucq...

Nog voordat ik aan *Milan K.* begon, vroeg Boucq aan mij of ik zijn tekenwerk over wilde nemen van de serie *Maankop de golventemmer*. Maar ook de scenarist daarvan, Alejandro Jodorowsky, vroeg of ik wilde samenwerken, voor bij voorbeeld *De blanke lama*. Het was uitgeverij Casterman die echter roet in het eten gooide en geen vervolg zag zitten voor de series. Boucq wilde me niet aan mijn lot overlaten en stelde voor om me te begeleiden bij andere stripprojecten.

Jouw stijl doet me enigszins aan die van hem denken.

Dat verbaast me niet, want ik ben door hem beïnvloed. Maar het is niet zo dat hij me met het storyboard van *Milan K.* hielp. Ik liet hem regelmatig mijn schetsen en pagina-indeling zien en hij gaf me dan advies. Eigenlijk is mijn stijl een mix van een aantal tekenaars, zoals Boucq en Jean Giraud; en mijn vader natuurlijk! Andere tekenaars naar wie ik veel gekeken heb zijn Hermann en Michel Durand.

BOVEN - Actie en dramatiek in *Milan K.* zijn goed gedoseerd.

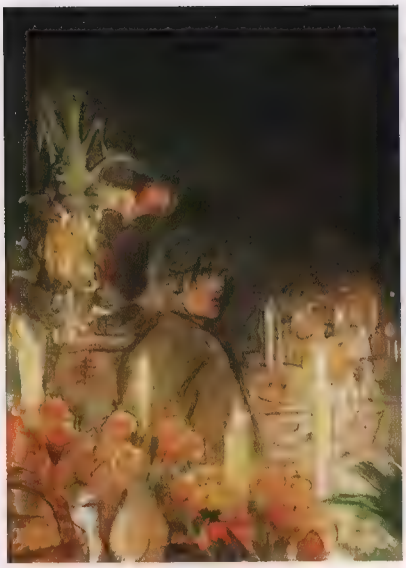

RECHTS - **Opzet voor het albumomslag van het nog te verschijnen one-shot *Juarez*.**
ERNAAST - **Een kamer in Brazilie, met veel couleur locale...**

Ongeleid projectiel

De hoofdpersoon Milan K. is een moderne versie van Corentin of is hij op iemand anders gebaseerd?
Ik ken de tekeningen van Cuvelier, maar ik heb zijn *Corentin* nooit gelezen. Natuurlijk zoek je voor je hoofdpersoon naar een goed voorbeeld. Zo tekende ik de eerste ruwe versie met Emile Hirsch in gedachte, de acteur in de film *Into the wild*.

Is *Milan K.* een nieuwe variant op *Largo Winch*?
Nee, dat vind ik absoluut niet. Er zijn overeenkomsten: beide strips spelen zich af op verschillende plekken in de wereld, de hoofdpersonen zijn blanke mannen op wie jacht wordt gemaakt en ze hebben de beschikking over veel geld. Maar er zijn ook verschillen. Milan is een stuk jonger en naïever. Largo is berekenend en volwassen. Hij heeft een oplossing voor iedere situatie, terwijl Milan nog geen idee heeft hoe hij sommige zaken moet aanpakken. Ik bestempel hem liever als een moderne Blueberry, een soort ongeleid projectiel. Ik zie hem nog graag evolueren.

Hoeveel delen zullen er nog verschijnen?
Ik ben nu bezig aan deel 3 en als uitgever Les Humanoïdes Associés tevreden is, komen er hopelijk meer.

Hoe heb je scenarist Sam Timel ontmoet?
Ik heb hem nog steeds niet ontmoet, want hij woont in de Verenigde Staten. Het script kreeg ik van de uitgever. Wat me vooral aansprak is dat Milan op verschillende plekken terecht komt, met afwisselende decors. Per deel ben ik ongeveer een jaar aan mijn tekentafel gekluisterd, maar toch kom ik via de strip in Zwitserland, Rusland en Amerika 'terecht'.

Heb je nog enige invloed op het scenario gehad?
Soms. Vooral op het punt waarop duidelijk moest worden hoe Milan aan zijn geld kwam. Het eerste album gaat over zijn leven van zijn tiende tot zijn twintigste, in het tweede album bestrijken de belevenissen twee weken en het derde album speelt zich zo'n zes maanden daarna af en beslaat een periode van twee tot drie maanden. Logisch dat je wel het één en ander moet verklaren. Soms zitten er in de verhaallijnen te veel toevalligheden en te weinig plausibele verklaringen. Dat bespreek ik dan met Sam.

Je bent ook bezig met een nieuw project...
Met Nathalie Sergeef als scenariste ben ik begonnen met het album *Juarez*. Het wordt gepubliceerd bij Glénat. Het is deels fictie en deels waar gebeurd. Het gaat over geweld en drugssmokkel in het gelijknamige plaatsje in Mexico vlakbij de grens met de Verenigde Staten.
Een paar jaar geleden werden er honderden vrouwen verkracht en vermoord. Dit is het basisgegeven voor het verhaal. Ons verhaal gaat over een jongen die op zoek is naar zijn zuster.

michel.van.merrienboer@stripschrift.nl

Met dank aan Alex de Meester van Stripwinkel Alex.

ONDER - **De hoofdpersoon uit *Juarez*, op zoek naar zijn zuster.**

RECHTSONDER - **Scène uit *Juarez* over de moorden op honderden vrouwen in deze Mexicaanse grensstad.**

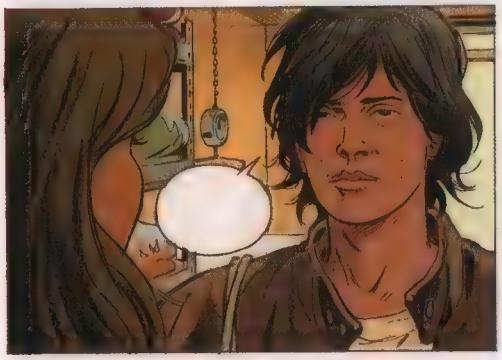

[BITS & PIECES → STOPPEN]

Kleine Bits is inmiddels volwassen geworden. Graag voorzag hij in de loop der jaren mij van cynisch commentaar. Was hij deelnemer aan de column. Of vond hij het nodig al die makkers uit de stripwereld te krenken als 'sandaaldragers met zo'n linnen tasje'. Omdat hij natuurlijk zijn ogen goed gebruikte als hij als kind weer eens de stripwereld werd binnen gesleept, kon ik hem niet tegenspreken. Stripbeurspubliek lijkt een constante in de tijd. En fanatiek is hij nooit geworden met strips. Het is een kind van een andere tijd. Games, mobiel internet, die dingen. 'Wat moet je toch met al dat bedrukte papier?' is zijn favoriete uitspraak van de laatste jaren.

Vorige maand werd hij serieus. Hij stapt een volgende levensfase in en kijkt nog eens om zich heen hoe anderen het doen. En wat ze allemaal doen.

'Wanneer stop jij er nu eens mee?', zei hij bij die gelegenheid.

'Waarmee?', gaf ik verrast terug. 'Met werken?'

'Nou, met die column natuurlijk. Ze weten nu toch wel hoe jij over de dingen denkt. Alles is wel zowat gefileerd. En die strips zijn bijna opgeheven als medium'.

Dat laatste ben ik niet met hem eens. Juist nu de digitale cultuur gaat doorbreken in het dagelijks leven van ieder mens. Nieuwe middelen eisen nieuwe vaardigheden. De snelheid om andere individuen te bereiken, is echter ongeëvenaard makkelijk geworden voor elke stripmaker. De afhankelijkheid van lui die jouw werk al of niet willen uitgeven, neemt pijlsnel af. Voor de stripmakers ligt de nieuwe toekomst weer geheel open. Want het vastleggen in beelden van wat de creatieve mens ziet of voelt zal nooit veranderen. Van rotstekeningen in grotten, via het tapijt van Bayeux, langs de centsprenten en de Hollandse school belanden we nu in de digitale beeldcultuur. Maar wat de maker wil is oeroud. Vertellen, laten zien en vastleggen wat er gebeurt. Of wat de auteur zich inbeeldt.

'Dat kun jij wel zeggen, Ben, maar die lui met dat potlood en dat gummetje zijn toch echt van een andere planeet. Die gaan dat echt niet meemaken', aldus junior.

'Ja, er zal er wel een stel de boot missen de komende tien jaar, zeker. Maar er gaan toch ook verrassingen komen, dat is het leuke in dit wereldje'.

'En de drankfles zal wel de enige constante factor blijven in dat wereldje', riep hij nog als ervaren observatiedeskundige, terwijl hij de deur achter zich dicht trok.

Hij liet me peinzend achter. Het maakte wel wat los bij me. De strip mag dan blijven voortbestaan maar hij heeft een punt. Op belangrijke punten is in 200 afleveringen veel al wel gezegd op deze plek. Nooit alles natuurlijk.

Maar een nieuwe tijd eist nieuwe commentatoren. Frisse blikken die kunnen doden. Geen milde overwegingen vanuit een langjarige ervaring. Gewoon, klats-boem er bovenop zitten. Met de bezem er door heen. Ophangen aan de hoogste boom wat hoog moet hangen.

Ik deed het raam open en riep naar Bits junior om even te wachten op me. Ik pakte mijn jas en mijn pet en stapte in. Op weg naar een nieuwe toekomst. Pen en papier behoren als historische getuigen tot het verleden. Net als deze column. Er rest niets dan dank aan mijn trouwe lezers. Goede reis allemaal.

ben.bits@stripschrift.nl

BEN WEG

Sinds *Stripschrift 218*, september 1988, is Ben Bits onze trouwe columnist. Als hij al een nummer niet werd gepubliceerd, dan lag dat zeker niet aan Bits maar aan ons. Omdat wij dan zo nodig een themanummer moesten maken of zo. Nu, na zo'n 24 jaar en exact 200 columns, neemt Ben Bits afscheid van *Stripschrift*. Een columnist die vertrekt uit vrije wil, waar ziet men dat nog?

De redactie dankt Ben Bits – mede namens de trouwe schare fans – voor zijn loyaliteit en fijngevoeligheid door de jaren heen.

■ 1 Lijm ■ 2 Journalist ■ 3 Winnaar ■ 4 Nuttig ■ ■ 5 Praktijken ■ 6 PC Hooft ■ 7 Reclame ■ 8 Therapie ■ ■ 9 Pretpark ■ 10 Krantekop ■ 11 Superheld ■ ■ 12 Discriminatie ■ 13 Roddel ■ 14 Sanering ■ ■ 15 Beleggen ■ 16 Lieve Lita ■ 17 Droomreis ■ ■ 18 1 April ■ 19 Dumpen ■ 20 Kerk ■ 21 Serietaal ■ ■ 22 Aid ■ 23 Belgen ■ 24 Berk ■ 25 Raadsel ■ ■ 26 Barcelona ■ 27 Veren ■ 28 Recht ■ 29 Winkelen ■ ■ 30 Klep ■ 31 Nok ■ 32 Euro-Duck ■ 33 Twee-50 ■ ■ 34 MOK ■ 35 Stilte ■ 36 NZHaarlème ■ 37 BVS ■ ■ 38 ROB ■ 39 NFM ■ 40 NRC ■ 41 Lomp ■ 42 Intrigië ■ ■ 43 Kloof ■ 44 Sponsor ■ 45 Wippen ■ 46 Scenario ■ ■ 47 Pofbroek ■ 48 Comics ■ 49 Frankfurt ■ 50 Grun ■ ■ 51 Dago Dago ■ 52 Cursus ■ 53 Logo ■ 54 Veilen ■ ■ 55 Lallen ■ 56 Krant ■ 57 Kimba ■ 58 Rebus ■ ■ 59 Birds ■ 60 Wit ■ 61 Omzet ■ 62 Allure ■ ■ 63 Dilemma ■ 64 Lemming ■ 65 Studie ■ 66 Zingen ■ ■ 67 Bal ■ 68 Hansie ■ 69 Crumb ■ 70 Krent ■ ■ 71 Einde ■ 72 Truus ■ 73 Lik-Lik ■ 74 Parijs ■ ■ 75 Dieven ■ 76 Oplage ■ 77 Einde ■ 78 PUP ■ ■ 79 Steun ■ 80 Dorus ■ 81 Dikke Deur ■ 82 Dood ■ ■ 83 Koe ■ 84 Dam ■ 85 Jip ■ 86 Fout ■ 87 Tellen ■ ■ 88 Plakker ■ 89 Duck ■ 90 Tina ■ 91 Dirk ■ 92 Jan ■ ■ 93 Luxe ■ 94 Windoos ■ 95 Pagina ■ 96 Video ■ ■ 97 R.I.P. ■ 98 Jules ■ 99 Held ■ 100 100 ■ ■ 101 Lanen ■ 102 Cultuur ■ 103 Dipje ■ 104 WWW ■ ■ 105 Luik ■ 106 Zalm ■ 107 Actie ■ 109 Inpakken ■ ■ 110 Uitpakken ■ 111 Blunder ■ 112 Internet ■ ■ 113 Dagen ■ 114 Trek ■ 115 GSM ■ 116 Kruidvat ■ ■ 117 SMS ■ 118 Kat ■ 119 Einde ■ 120 Te koop ■ ■ 121 Taal ■ 122 Ontslag ■ 123 Toonder ■ ■ 124 Verzamelen ■ 125 Held ■ 126 Heiderix ■ ■ 127 Geschiedenis ■ 128 E.P. ■ 129 Beeld ■ 130 Walt ■ ■ 131 Nawijn ■ 132 Pakket ■ 133 Kwansel ■ ■ 134 Leblon-Delienne ■ 135 Rechter ■ 136 Japan ■ ■ 137 Ruimen ■ 138 Almere ■ 139 Censuur ■ ■ 140 Lezen ■ 141 Blokker ■ 142 Bos ■ 143 Orange ■ ■ 144 Dummies ■ 145 Doek ■ 146 One Click ■ 147 Nu ■ ■ 148 Does ■ 149 Museum ■ 150 Jubileum ■ ■ 151 Dollarix ■ 152 Diepgang ■ 153 Amnesty ■ ■ 154 VFL ■ 155 Strijd ■ 156 Bedmen ■ 157 Erven ■ ■ 158 Kanon ■ 159 Strip ■ 160 Nick ■ 161 Chapeau ■ ■ 162 Veiling ■ 163 Omslag ■ 164 Donald ■ 165 Paris ■ ■ 166 Snugger ■ 167 Spion ■ 168 Kruis ■ 169 Smurfin ■ ■ 170 Verder ■ 171 Rel ■ 172 Webwijs ■ 173 Bitstrips ■ ■ 174 Japan ■ 175 Carlito ■ 176 Gekuif ■ 177 Familie ■ ■ 178 Intendant ■ 179 Eend ■ 180 Kunst ■ 181 Nick ■ ■ 182 Goud ■ 183 Prijsje ■ 184 Drum ■ 185 Barca ■ ■ 186 Geruisloos ■ 187 Games ■ 188 Fransen ■ ■ 189 Halfweg ■ 190 België ■ 191 Forum ■ 192 Fictie ■ ■ 193 Super ■ 194 Tsjok! ■ 195 Schuim ■ 196 Noord ■ ■ 197 Beeld ■ 198 Klaar ■ 199 Tablet ■ 200 Stoppen ■

Klassiekers als manga

Met lef, maar tevergeefs

WILLARD MANS

Het gebeurt niet vaak dat een wat stripervaring betreft maagdelijke uitgeverij toch de stripmarkt opgaat, krimp of niet. De Vlaamse uitgeverij Epo verdient om te beginnen bewondering voor de start van een reeks verstripte klassiekers. Ze komt met *Graphic Classic* en een stoer voornemen: een meerjarenplan met minstens vier titels per jaar. De reeksnaam knipoogt naar de roemruchte *Illustrated Classics* uit de jaren 1950, 1960 en 1970. Nieuw is wel de mangavorm, waarmee Epo de jonge striplezer zoekt met titels als *Het kapitaal* (Karl Marx), *Oorlog en vrede* (Leo Tolstoj) en *Moby Dick* (Herman Melville), en op de planning bij voorbeeld *Faust* (Goethe), *De goddelijke komedie* (Dante) en *Ulysses* (James Joyce).

Uitgever Jos Hennes van Epo zegt dat hij uitgebreid marktonderzoek heeft gedaan voordat hij begon met de klassiekers in mangavorm. Epo geeft een tamelijk serieus, maatschappelijk georiënteerd fonds uit, met titels als *Hoe de rijken de wereld regeren* en *Het pensioenspook*.

Ambitie

Maar Epo wil graag meer jongere lezers. En die lezen manga; meer precies: die lezen manga in serie. Een eerdere poging om een literaire reeks te starten mislukte, maar toen Hennes *Het kapitaal* van Marx in mangavorm zag, was zijn nieuwsgierigheid gewekt. Die strip verscheen bij de Japanse uitgever East Press, die een serie verstripte (we moeten misschien zeggen: vermangade) klassiekers uitgeeft.

Vooral dat serie-aspect ziet Hennes commercieel gunstig in: 'De meeste uitgeverijen brengen afzonderlijke titels uit, maar hebben geen reeksen lopen.' Klaarblijkelijk vergelijkt Hennes zijn stripuitgaven met op zichzelf staande grafische romans en niet met populaire stripreeksen. De strips verschijnen dan ook als fraai gebonden boeken in het hogere prijssegment. Van enige ambitie spreekt ook de reeksnaam: *Graphic Classic*.

Elk boekje krijgt op het omslag het motto *'A classic is something that everybody wants to have read and nobody wants to read'* van Mark Twain mee, zoals ooit de *Illustrated Classics* 'Lees feestelijk, groei geestelijk' beloofden. Ook de Japanse reeksnaam, *Manga de dokuha*, schijnt een educatief doel te benoemen, iets als 'Lees verder met manga'.

Krabbenvangers

En dóórlezen deden de forenzende Japanse kopers bij hun kiosken. East Press startte in 2007 en verkoopt zestig (=60!) titels per jaar, in een gezamenlijke oplage van een miljoen exemplaren.

De eerste titels deden het bijzonder goed in de crisisjaren nul. De internetfora suggereren een verband met de linkse inhoud van die twee titels: *Het kapitaal* van Marx (de uitgave die Epo op het spoor zette) en een verstripping van de Japanse bestseller *Kanikosen* (1929, van Takiji Kobayashi), een verhaal over uitgebuite vissers op een krabbenvangersschip, een Japanse variant van *Op hoop van zegen*. Japanse jongeren in de jaren nul zouden zich identificeren met de krabbenvangers: geen vaste

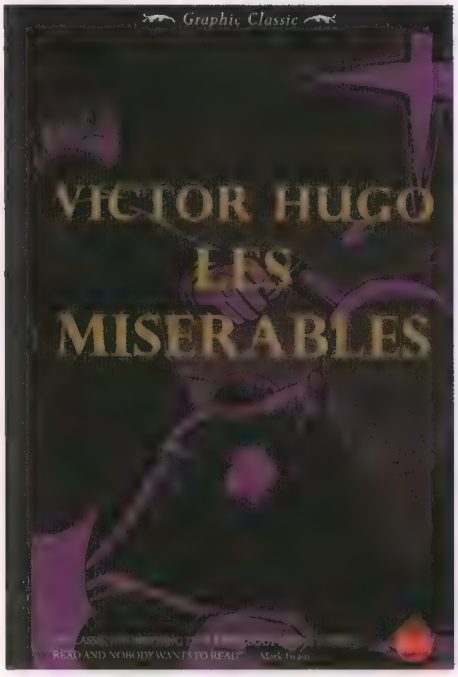

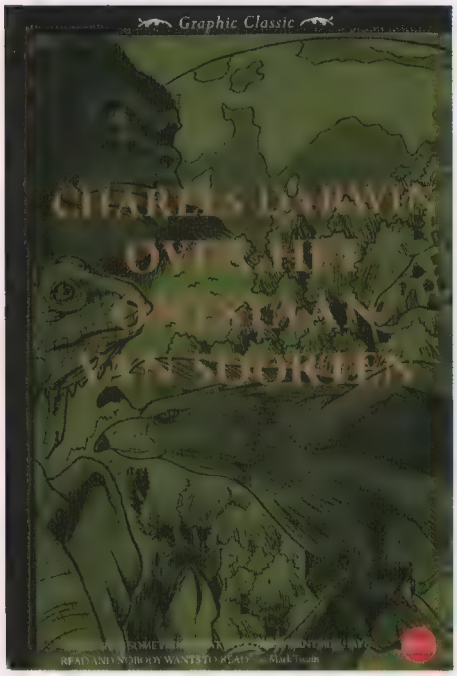

contracten, machtige managers en verboden vakbonden. De laatste titel verkocht alléén al een half miljoen keer. Getallen waar wij stil bij vallen (en waar Epo's Jos Hennes van droomt), en dan schijnt East Press nog een kleine jongen te zijn! Ook *Mein Kampf* zat in de Japanse reeks, maar zal vermoedelijk niet worden vertaald.

Japanologie

Epo ging niet over één nacht ijs en belandde bij de Vlaamse Japanologe Nele Noppe, die het vuurtje verder opstookte: 'Driekwart van onze japanologiestudenten verklaart dat mangastrips hun motivatie om Japans te gaan studeren hebben aangewakkerd', benadrukte zij in *Dagkrant KU Leuven*. Aan de Universiteit van Leuven doceert zij Japans en beheert er 'Let's Manga', een onderzoekscentrum annex mangabibliotheek.

Zij werd de vertaler van de reeks. In haar enthousiaste uiteenzetting van wat manga is, komt terloops een belangrijk verschil tussen de Japanse leescultuur en de Westerse naar voren: voor veel Westerse lezers is manga een genre, een speciaal soort stripboek. Maar in Japan is manga veel méér omvattend. Manga is synoniem voor het hele medium en kent een grote diversiteit aan stijlen en kwaliteiten. Manga kent veel meer doelgroepen dan bij ons, en elke doelgroep is groot genoeg om ruim bediend te worden. Een kenmerk dat tegelijk een beperking inhoudt, zoals we zullen zien. Tweede aanwijzing: het tekenwerk is anoniem. Enig speurwerk levert wel de naam Kasuke of Kosuke Marno op, maar die is productieleider voor East Press. Het lijkt erop dat het tekenwerk wordt uitbesteed, en dat vormt daardoor de zwakste schakel.

Meerwaarde

Hennes wil minstens vier titels per jaar uitgeven. Inmiddels kwamen er vijf titels uit, waarvan één, *Het kapitaal,* in twee delen. Daarnaast verschenen Melville's *Moby Dick*, Tolstojs *Oorlog en vrede*, Charles Darwins *Over het ontstaan van soorten* en Victor Hugo's *Les Miserables* (!). De meeste vrijheid namen de bewerkers noodgedwongen bij *Het kapitaal*, een zonder economische voorkennis moeilijk leesbaar en theoretisch boek. Marx verduide-

ONDER - Vijf verschillende hoofdpersonen: zoek de verschillen in uiterlijk, leeftijd en gelaatsuitdrukking.

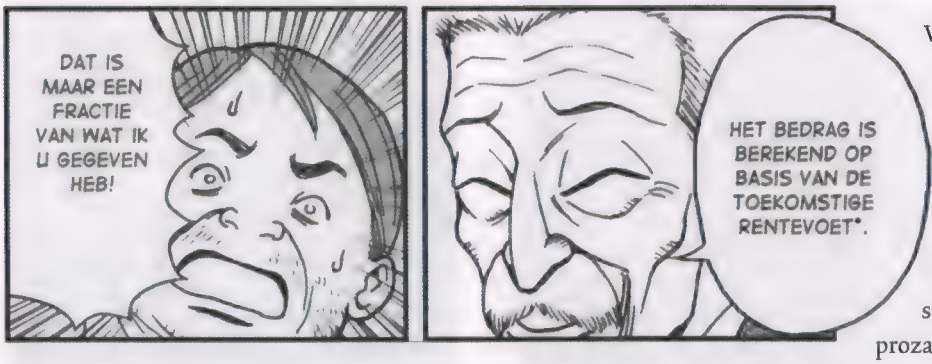

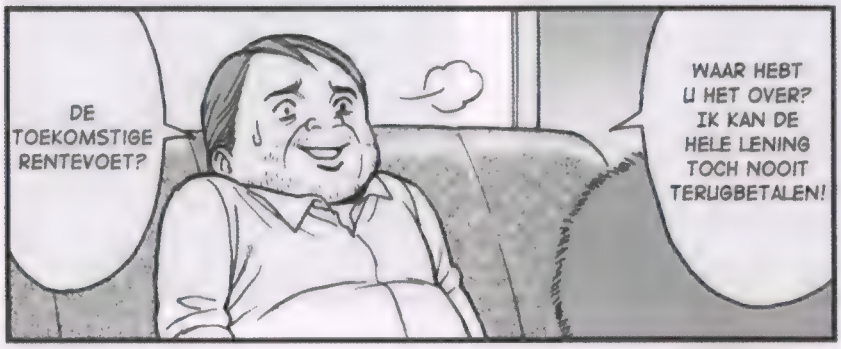

BOVEN - Oosters ogende bankdirecteur met boefachtige trekken versus slachtoffer, als Dik Trom verkleed: Buruma weet wel raad met deze karikaturen uit *Het kapitaal*.

lijkt zijn vertoog over de waarde van goederen en arbeid met voorbeelden: stel dat een jas tweemaal zoveel waard is als tien el linnen, dan... East Press kiest voor één lang uitgewerkt voorbeeld van de handel in kaas, wat in Vlaanderen en Nederland natuurlijk gelijk herinneringen oproept aan Willem Elsschots klassieker, óók al verstript.

De lezer kan zich wel iets voorstellen van de hierboven genoemde verklaring van de populariteit bij gefrustreerde Japanse jongeren, van alle personages heeft de snode bankier het meest een Japans uiterlijk. Inhoudelijk geven de overige delen vanzelfsprekend niet meer dan een beknopte inhoud weer.

Het best geslaagd vind ik dat nog bij *Moby Dick*, het fascinerende verhaal over kapitein Ahab en zijn strijd met de witte walvis Moby Dick. Ten minste iets van de meerwaarde van deze klassieker blijft overeind: de bijbelse notie van een onverschillige God en wraak als levensdoel (Will Eisner heeft ook een bewerking gemaakt).

RECHTS - Een subtiele onomatopee is nooit weg.

Verwarrend is overigens wel de naamgeving. Uitgeverij Epo duidt de reeks steevast aan als *Graphic Classics*, al prijkt op de omslagen de serienaam *Graphic Classic*. Wellicht is dit een rechtenkwestie, met het oog op de in de Verenigde Staten al langer lopende reeks *Graphic Classics* (Eureka Productions), een andere *Illustrated Classics*-epigoon. Die is nu toe aan deel 22, met de spannende titel *African-American Classics*: toneel, proza en poëzie van zwarte auteurs, verstript door jonge, zwarte tekenaars. Bij de serie hoort ook een tijdschrift, *Rosebud*, met op aflevering 18 een omslag van Joost Swarte.

Pietje Bell

Maar het heeft geen zin er langer omheen te draaien: het is het tekenwerk dat lezing van de Epo-productie van 2011 tot een opgave maakt. Alle hoofdpersonen lijken op Pietje Bell. Alle andere personages lijken ook weer op elkaar, wat vooral stoort wanneer je de delen achter elkaar leest. Je vraag je af hoe de Japanse fans dat doen, met soms tweemaal per week een nieuw deel!

Er zijn maar twee emoties: de mond wijd open ('papier hier!') en de zweet-/angst-/inspanningsdruppels op de jeugdige wangen. De tekeningen zijn nauwelijks uitgewerkt, hebben geen achtergrond en voegen weinig toe aan de samenvatting.

De vertaalster treft geen blaam, ze schrijft een sympathiek Vlaams: 'We zijn volzet vandaag'. Maar als zij ook de klanknabootsingen vertaald heeft, dan moeten we dit compliment terugnemen. De onomatopeeën zijn om te huilen: 'grijns', 'schrob', 'wijs' en 'kots', kom er maar eens op!

De oorzaak van deze teleurstellende leeservaring is al aangestipt. Manga kent vele kwaliteiten. We kennen de toppers, auteurs die een stempel op manga hebben gedrukt; Keiji Nakazawa met *Barefoot Gen*, Osama Tezuka met *Boeddha* en Hayao Miyazaki met zijn Oscarwinnende anime (= manga-animatie) *Spirited Away*, om er drie te noemen.

En aan de andere kant van het mangaspectrum staan de

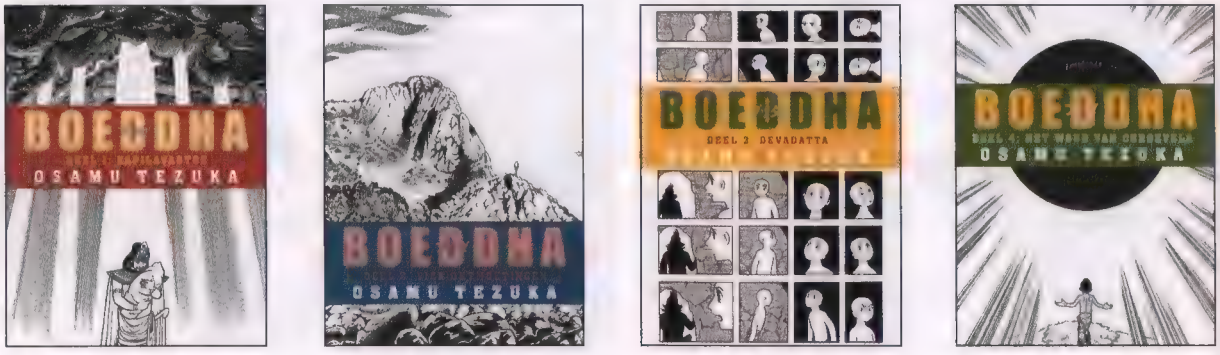

RECHTS - *Boeddha*, achtdelige bestseller van Osamu Tezuka over het leven van Siddharta, 2006-2008.

anonieme mangapulpmakers, die de kiosken elke week moeten bevoorraden.

Mangaduiding

Niet minder interessant als maatschappelijk verschijnsel, overigens, die pulpstrips. Het Japanse dagblad *Yomiuri Shimbun*, acht miljoen lezers (!), maakt al een jaar een manga-editie, de *Manga no Shimbun*. Elke dag zo'n tien, vijftien verhalen, gemaakt door een flink team van tekenaars. De boodschap: je kunt alles door de mangamolen halen (zoek op *www.wired.com* op 'manga no shimbun' voor een indruk).

En een internationaal gelauwerd Japanvorser als de Nederlander Ian Buruma boeit met zijn verklaringen van de Japanse mangacultuur. Dat is nog niet zo eenvoudig, je haalt makkelijker manga uit Japan, dan 'Japan' uit manga (vrij naar Arjan Terpstra)! Buruma verklaart bij voorbeeld de opvallend ronde en vaak blauwe ogen van de Japanse mangakarakters met het gedroomde zelfbeeld van de lezers. Grove seks, seksismen en uitbundig geweld zijn uitlaatkleppen voor een verder tot in de puntjes geregelde samenleving, waarin niets aan het toeval wordt overgelaten en die geen christelijke moraal kende. Hysterische gelaatsuitdrukkingen zijn een populair middel om verlangen weer te geven. Buruma zou dus wel een verklaring weten voor de jonge leeftijd van onze hoofdpersonen, en voor de Westers ogende helden versus Oosterse schurken. Hij leest dan het liefst platvloerse cultuuruitingen, 'want die hebben banden met de echte wereld, en vormen zo geen getrouwe weergave, dan toch een afspiegeling van de echte wereld'. Maar de beoogde koper van *Graphic Classics* is niet op zoek naar literair-sociologisch studiemateriaal; die wil strips lezen!

Het zijn die hierboven genoemde, naamloze lopendebandtekenaars die *Graphic Classics* maken. Hun werk koop je voor een habbekrats aan de kiosk, en geeft de Japanse lezer voor een paar yen een eerste indruk van het origineel. Niks mis mee, maar je kunt de serie niet zomaar in een mooi gebonden boekje uitgeven, dat bijna twintig euro kost, zonder de lezer het idee te geven dat hij een kat in de zak gekocht heeft.

willard.mans@stripschrift.nl

Bronnen

- Arjan Terpstra in *De Volkskrant* van 27-11-2004
- Dagblad *De Morgen* van 16-8-2010
- Dagblad *De Standaard* van 20-8-2010
- *Dagkrant KU Leuven* van 3-10-2010
- Ian Buruma's *De spiegel van de zonnegodin* (2000)

LINKSBOVEN - **Nakazawa, die de atoombom op Hiroshima zag vallen, vertelt zijn verhaal. Omslag van de eerste vertaling in het Engels (1978) door Project Gen, een Amerikaans-Japans vredesinitiatief. Verschijnt in het Nederlands onder de titel *Gen Barrevoets in Hiroshima* (2005). Let op de kleuren en de gelaatsuitdrukkingen.**

MIDDENBOVEN - **In *De spiegel van de zonnegodin* verklaart Ian Buruma manga voor beginners.**

BOVEN - ***Spirited Away*, de prijswinnende anime van Miyazaki, staat ook bekend als *De reis van Chihiro*, 2001.**

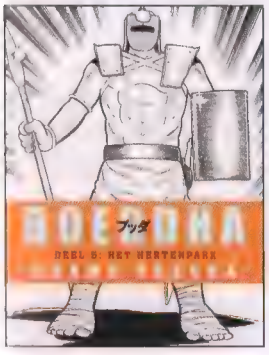

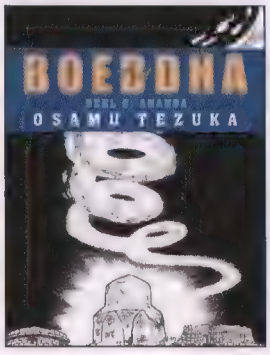

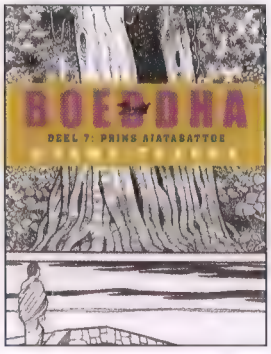

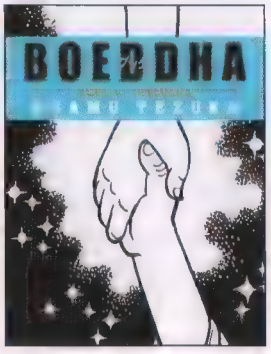

Strips en Cambodja
Een zijden draad

JOHN A. LENT
VERTALING RICHARD MOOK

Cambodja kent een stripindustrie die pas in de jaren 1960 is ontstaan. Tot volle wasdom is die industrie echter nooit gekomen. Vandaag de dag wordt de kleine stripmarkt bepaald door roofdrukken van twintig tot dertig jaar oude strips, gesponsorde uitgaven en bundelingen van stripworkshops die door westerlingen en in het buitenland wonende Cambodjanen worden samengesteld. De Cambodjaanse stripwereld kent wel een bijzonder fenomeen: de songtekststrip.

RECHTSBOVEN - Uth Roeun, één van de pioniers van de Cambodjaanse strip.

BOVEN - Omslag van *Eén nacht voor jou*, de oudst bewaarde lokale strip van Uth Roeun, 1966.

RECHTS - Omslag van *Histoires de fantômes qu'on rencontre la nuit* uit 2005. Hierin bundelden studenten van de Visual Art School of Phare Ponleu Selpak hun stripwerk. Het boek is zowel in het Frans als in het Khmer.

Hoewel de Cambodjaanse stripindustrie tegenwoordig op een laag pitje staat, heeft ze ook bloeiperioden gekend. Net als in andere Zuidoost-Aziatische landen – met uitzondering van de Filipijnen, waar de eerste strip al in 1946 verscheen – lag het begin van de Cambodjaanse strip in de jaren 1960, de wordingsjaren van het land.

Na het schrikbewind van Pol Pot (1975-1979), waarin alle intellectuele activiteit tot stilstand kwam, leverde de daarna volgende socialistische periode (1979-1989) een aantal strips op, al had men bij de productie daarvan aanvankelijk te kampen met een gebrek aan middelen. Toen in 1989 de vrijemarkteconomie haar intrede deed en de overheid private drukkerijen toestond, verschenen er korte tijd nieuwe striptitels. Maar tegen 1993 waren de meeste strips goedkoop geproduceerde roofdrukken van vroeger werk en richtten belangrijke voormalige stripmakers zich op andere zaken.

Voor de wind

De eerste Cambodjaanse strip werd in 1963 gemaakt door Uth Roeun en een jaar later gepubliceerd. Roeun zelf kan zich de titel ervan niet meer herinneren. In 1964 tekende hij een volgende: *Preah Thuong Neang*. Die is hem wel bijgebleven, want deze titel deed hem in de gevangenis belanden èn vormde het begin van zijn carrière. In een interview in januari 2010 vertelde Roeun hierover: 'De strip ging over moslims (in een periode dat de overheid het land probeerde te verenigen door respect voor alle religieuze groeperingen te bevorderen. JL). Ik werd door de politie ondervraagd, gearresteerd en een dag lang vastgehouden. Door alle gebeurtenissen had ik geen tijd om te leren en miste ik een examen. Ik besloot met school te stoppen en voltijds te gaan tekenen.'

Volgens Roeun ging het de weinige striptekenaars in de jaren 1960 financieel voor de wind. Per boek ontvingen ze omgerekend naar huidige maatstaven het equivalent van 700 tot 1400 euro. Roeun vertelde verder dat hij Cambodjaanse strips probeerde te maken, met lokale decors, karakters en taalgebruik. De oudst overgebleven titel van de rond de veertig strips die Uth Roeun tekende is *Een nacht voor jou* uit 1966.

De strips uit de jaren 1960 en 1970, waarvan een groot aantal vele malen is herdrukt, waren meestal bewerkingen van klassieke verhalen, zoals het twaalf delen tellende *Reamker Part 5*. Andere genres waren romantische verhalen, drama's en komedies. Een voorbeeld van die laatste categorie is *Meneer Soy bezoekt de hemel* van Chuon Ra. De boeken werden in zwart/wit gezeefdrukt op A5-formaat en hadden een omslag in fletse kleuren.

Horror- en songtekststrips

Toen de stripindustrie in de jaren 1980 opnieuw tot leven kwam domineerden dezelfde genres, aangevuld met horror en strips die op songteksten waren gebaseerd. Bij de horrorstrips stak het verhaal *Snae Neang Klaa* (Romance van de tijgerdame) van politiek tekenaar Im Sokha er bovenuit. Uniek waren de stripboeken over songteksten. Elk verhaal was gebaseerd op een populair liedje en elke strip bevatte een pagina met de songtekst. Een voorbeeld hiervan is *Kompong Thom Chamrong Chet* (Mijn hart ligt in Kompong Thom). In alle genres deden de makers er alles aan om controversiële onderwerpen uit de weg te gaan en werden mythische of religieuze voorstellingen vermeden. Omdat het auteursrecht in de decennia 1980-1990 vrij-

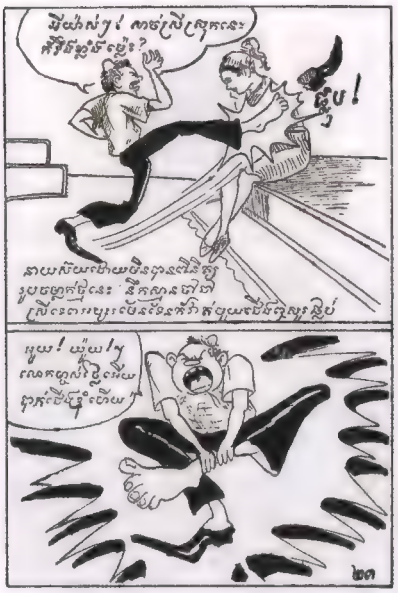

UPON HEARING SO, LIN HAD A SAD EXPRESSION ON HER FACE.
UM... WHEN DO YOU THINK YOU'RE COMING BACK?
WELL, I GUESS I'LL BE GONE FOR A LONG TIME, LIN.
BUT, WHY DON'T YOU BRING YOUR MOTHER TO LIVE HERE WITH YOU INSTEAD?
I HAD THE SAME THOUGHT TOO, BUT I'M NOT THAT HOPEFUL.

wel niet beschermd werd, raakten veel makers de rechten op hun werk kwijt. Dit baande het pad voor de kwalitatief slechte roofdrukken van nu, waarin de oorspronkelijke makers zelden worden vermeld en publicatiedata ontbreken en die door het gebruik van versleten zeefdrukschermen bijna onleesbaar zijn. De strips worden voornamelijk verkocht in twee naast elkaar gelegen kramen op de tweede verdieping van een markt in Phnom Penh. De ene kraam verkoopt herdrukken in bundels van tien tot vijftien exemplaren aan groothandelaars, die ze weer verder verkopen in de provincie. De andere kraam verkoopt losse exemplaren voor 12,5 dollarcent per stuk.

Beperkte stripmarkt

Van de oorspronkelijke strips die sinds circa 2000 zijn verschenen, zijn de meeste gemaakt in opdracht van non-profitorganisaties en ngo's, en soms Cambodjaanse overheidsinstellingen. Deze uitgaven dienen educatieve of maatschappelijke doelen en behandelen onderwerpen als gezondheid, fabrieksarbeid, anticorruptie, analfabetisme en gemeenschapsraden.

Een grote uitgever van deze hulpverleningsstrips is Our Books, een non-profitorganisatie uit Phnom Penh en een grote kracht achter de algemene verjonging van de Cambodjaanse stripindustrie. Our Books werd in 2006 opgericht door Lim Samgepheat en de Amerikaan John Weeks. De uitgeverij sponsort stripworkshops en -tentoonstellingen, houdt een digitaal archief bij en beheert een website in het Khmer. Daarnaast geven ze nog andere strips uit, waaronder enkele herdrukken. Hoewel het budget van Our Books klein is, beschikt het voor het schrijven en tekenen van ngo-gesponsorde strips over een pool van twintig tot dertig tekenaars.

De Cambodjaanse strip wordt ook vooruit geholpen door Phouséra Ing (Séra), een Cambodjaanse tekenaar die in Frankrijk leeft, en de Cambodjaan Chan Keu Tian, die samenwerkt met Franse kunstdocenten die het land bezoeken. Séra is de auteur van grafische romans over Cambodja – vooral over de verschrikkingen in de jaren 1970 – zoals *Impasse et rouge* (1995, Albin Michel; in Nederland bij Oog & Blik verschenen als *Rode Khmer*) en *L'eau et la terre* (2005, Delcourt). Belangrijker nog is dat hij in de periode 2005-2008 workshops gaf voor opkomende tekenaars in Phnom Penh en Battambang. Uit die workshops kwamen tentoonstellingen van het werk van studenten voort en de publicatie *[Re]Générations: La nouvelle bande dessinée Khmer* met strips van deelnemers.

Een andere bijdrage aan het stripklimaat werd gedaan door drie tekenaars uit Frankrijk – Sylvain-Mozie Rondet, Lisa Mandel en Lucie Albon – die samen met de in Frankrijk opgeleide Chan Keu Tian in 2001 de eerste stripcursus van het land gaven op een school voor weeskinderen en vondelingen. Individueel, in duo's of als groep gaven deze kunstenaars in verschillende steden workshops en publiceerden ze bundelingen van hun eigen werk en dat van hun studenten, zoals het bij Glénat verschenen *Sept mois au Cambodge* (2003) en *Histoires de fantômes qu'on rencontre la nuit* (2005).

De workshops van Rondet en Mandel in Battambang werden gegeven op de kunstopleiding van Phare Ponleu Selpak, die in 2009 een eigen studio voor de grafische kunsten en een uitgeverij, Sonleuk Thmey, opstartte. In 2010 gaf Sonleuk Thmey de grafische romans *Nos coeurs* en *Au commencement* uit, samengesteld door Séra en getekend door voormalige workshopdeelnemers.

Hoewel er ook nog wat andere stripprojecten lopen, geeft dit de huidige stand van zaken in de Cambodjaanse strip- en cartoonwereld afdoende weer. De sector wordt geplaagd door een beperkte markt, onvoldoende opleiding, concurrentie van andere amusementsvormen en wijdverspreide piraterij. Een passende beschrijving van de Cambodjaanse strip is dan ook dat deze aan een zijden draadje hangt.

john.lent@stripschrift.nl

BOVEN - *Sept mois au Cambodge*.
MIDDENBOVEN - Engelse versie van Em Satya's *De bloem van Battambang*.
LINKSBOVEN - *Meneer Soy*, een strip uit de jaren 1960 van Chuon Ra.
LINKS - Van Séra verscheen in Nederland in 2004 bij Oog & Blik *Rode Khmer*, over de verschrikkingen van het regime van Pol Pot in de jaren 1970.
ONDER - *Life Choices*, over het herkennen van corruptie.

John Lent is hoogleraar Mass Media & Communication aan de Temple University in het Amerikaanse Philadelphia. Hij is gespecialiseerd in Aziatische strips en cartoons en levert zo nu en dan bijdragen aan *Stripschrift*.

Ayako 1: Een meisje om van te houden

Tezuka
L 2012
ISBN 978-90-245-4873-6
Prijs €16,95
208 pagina's
Zwart/wit (hk)

HET VERDRIET VAN JAPAN

Japan, 1949: Jiro Tenge keert na vijf jaar terug uit krijgsgevangenschap (misschien wel uit Indonesië?). Hij wordt nog op de kade liefdevol ontvangen door zijn zusje. Dat zijn dan meteen de laatste idyllische momenten in *Ayako 1*, van mangaromanheld **Osamu Tezuka**, bekend van *Boeddha*. De verloren oorlog heeft de sluier van de Japanse beschaving afgetrokken. De Amerikaanse bezetter voert veranderingen door en Japan wordt nooit meer wat het was (een lot dat het overigens deelt met de andere oorlogsdeelnemers). Tezuka brengt dit verdriet van Japan gruwelijk in beeld bij de familieclan Tenge. 'Waarom ben je niet eervol gesneuveld, in plaats van laf als verliezer terug te keren', is het eerste wat patriarch Sakuemon Tenge tegen zijn zoon zegt. Jiro's thuiskomst legt de verrotte familierelaties bloot, de lijnen lopen langs geweld, chantage en incest (dat laatste ontdekt Jiro door een identieke moedervlek, door Tezuka subtiel opgevoerd). Maar mocht de lezer denken in Jiro een innemende *'good guy'* te hebben, dan komt hij bedrogen uit. Hij is als ex-spion chantabel en wordt in een aanslag op de vakbonden gezogen, waarbij hij tegenover zijn zuster komt te staan. Vervolgens laat Tezuka de geweldsspiraal niet stoppen, op het dieptepunt vermoordt Jiro zijn 'debiele' zusje, toonbeeld van naïviteit. Kroongetuige Ayako verdwijnt in het slot van deel 1 in de kelder, als een voorafspiegeling van de drama's rond Natascha Kampusch en vooral Jose Fritzl.

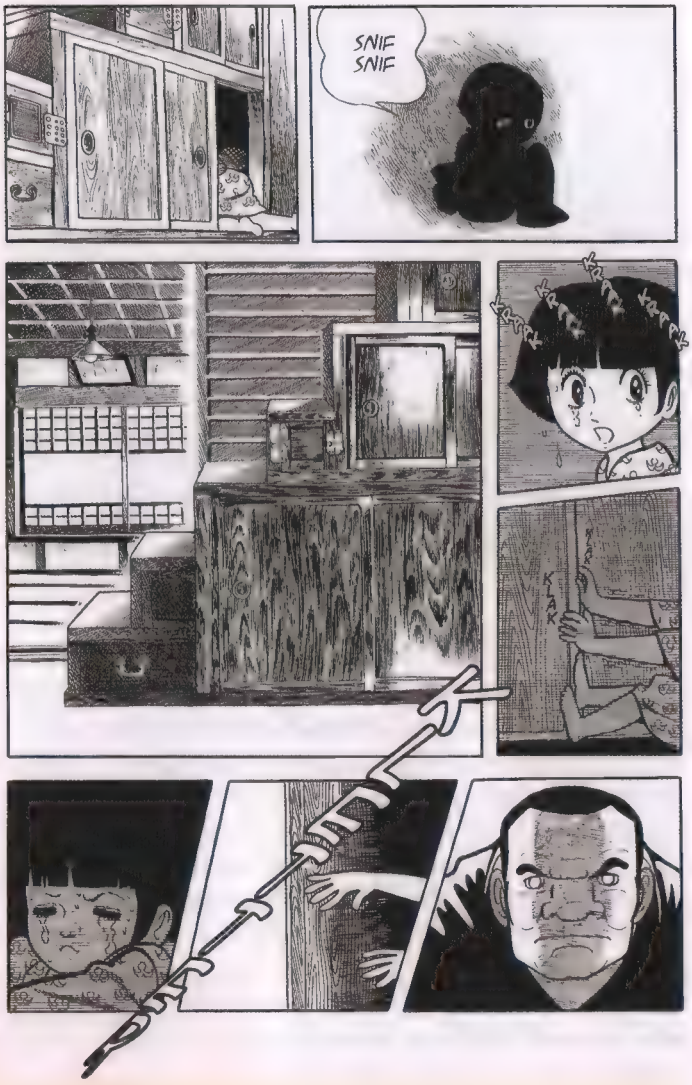

Een mooie mangaroman, met die kenmerkende vertekeningen, emoties en bedrieglijk-eenvoudige grote meisjesogen. Elders in deze *Stripschrift* staat een beschouwing over de liefdeloos gemaakt mangaserie *Graphic Classic*, maar Tezuka fileert met zorg en aandacht de Japanse frustratie van na de oorlog. Gaat Ayako dit verdriet goed maken? Nog twee delen te gaan...
Jammer dat nergens de eerste verschijningsdatum vermeld staat (1972!) en van de commercieel aantrekkelijke opdeling in series houd ik niet zo, maar verder een prima, gelaagde roman met een belangwekkend verhaal. WM

Letterlijk & figuurlijk – Strips kun je beter lezen

Pollmann
Buitenkant 2011
ISBN 978-94-9091313-7
Prijs €19,50
300 pagina's
Kleur (hk)

Degelijke studie over alternatieve strips

In België en Frankrijk verschijnt bijna iedere maand wel een nieuw boek over strips. In Nederland daarentegen is de haast wetenschappelijke aanpak van stripcritici zoals Benoît Peeters en Thierry Groensteen niet populair genoeg voor een vertaling. Het betekent gelukkig niet dat er helemaal geen serieuze beschouwingen verschijnen. Zo zet **Joost Pollmann** zich met *Letterlijk & figuurlijk* in om het aanzien van het stripverhaal in de Lage Landen te verbeteren en probeert hij mensen op een andere manier naar strips te leren kijken.
Het is een bijzonder werk dat duidelijk gestoeld is op Pollmanns ervaringen als striprecensent voor *De Volkskrant*. De selectie van de besproken werken zal niet iedere stripliefhebber aanspreken. Pollmann kiest ervoor zich te concentreren op de alterna-

Otto 1: Blijven roeien

De Decker
Syndikaat 2012
ISBN 978-90-78403-13-5
Prijs € 16,95
48 pagina's
Kleur (hk)

Palindroom als strippersonage

Otto is een bekend palindroom. De spiegelnaam leent zich kennelijk goed voor woordloze humorstrips. Naast *Otto* van de Deense tekenaar Anders Brønserud is er ook een Belgische *Otto* van Frodo de Decker. De eerste Otto staat in *Zone 5300*; van de tweede *Otto* is net een officieel eerste album verschenen bij de Zutphense uitgeverij Syndikaat. Vorig jaar verscheen al een 'small press'-uitgave van deze Otto, maar nu acht Syndikaat de tijd rijp voor een serieus album van 48 pagina's.

Mannetjes in pantomimestrips hebben in hun vindingrijkheid vaak iets weg van professor Pi en maken veel absurde dingen mee. Zo ook de Otto van De Decker. Hij beleeft de meest bizarre avonturen op exotische locaties als de oceaan, een onbewoond eiland, een planeet en de ark van Noach. Vindingrijk betekent overigens niet dat het altijd goed afloopt. In de strip zijn Otto en een aap doorgaans ook slachtoffer.

De cartooneske grappen van De Decker zijn subtiel, ondanks hun bij tijd en wijle harde karakter. Hij speelt graag met de grenzen van het medium en hanteert een strakke lijn met weinig detail en heldere kleuren. De Decker heeft een opleiding grafische vormgeving aan het Sint-Lukas in Brussel achter de rug en is een volleerd jazzgitarist.

Op *www.ottocomic.com* staat deel twee van *Otto* al aangekondigd voor 2013. RS

tieve en experimentele strip.

Of Pollmann met dit boek veel niet-stripliefhebbers weet te overtuigen van het merites van het medium blijft de vraag. De vormgeving van zijn boek is in ieder geval uitdagend genoeg, al gaat dit soms wel wat ten koste van de leesbaarheid.

Voor de stripliefhebber levert dit boek een schat aan informatie op. Naast een groot aantal interessante nieuwe titels bevat het boek ook een degelijke samenvatting van de verschillende publicaties over strips in het buitenland. RSp

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

Een meester van de zwarte parodie

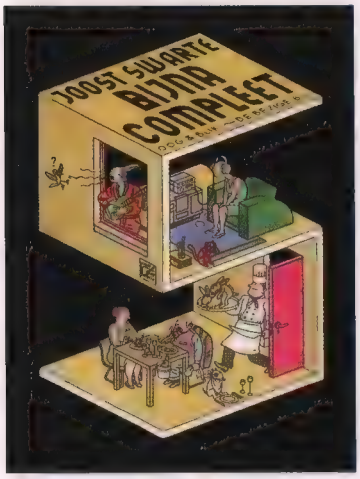

Zouden de jonge generaties striplezers goed op de hoogte zijn van het werk van Joost Swarte? Waarschijnlijk niet, maar gelukkig is er nu *Bijna compleet* waarin zijn strips voor tijdschriften als *Modern Papier*, *Tante Leny Presenteert*, *Inkt* en *Raw* zijn samengebracht. In deze verhalen maken we (opnieuw) kennis met Jopo de Pojo, Anton Makassar en vele anderen.

Swartes stijl komt goed naar voren in deze mooi uitgegeven bundel. Zijn klare lijn, een term die hij overigens zelf bedacht heeft, wordt ondersteund door een strakke inkleuring en zijn virtuoos gevoel voor compositie. In het verhaal *Incredible Upside Down!*, bij voorbeeld, komen al deze aspecten terug op één pagina die normaal alsook op z'n kop gelezen kan worden.

Bijna compleet

Swarte
Oog & Blik 2012
ISBN: 978-90-5492-209-4
Prijs € 24,95
144 pagina's
Kleur (hk)

Bijna compleet is eigenlijk al de moeite waard vanwege de lettering van de titels van de verhalen. Iedere titel heeft een andere, handgemaakte lettering die de kunde van Swarte als grafisch ontwerper etaleert. Maar er is natuurlijk nog veel meer in zijn werk dat lof verdient. Swartes verhalen, bij voorbeeld *Goodbye* en *Een tweede Babel*, zijn origineel en komisch. Hij toont zich een meester van de zwarte parodie. *Het wachten op versterking* zou naar het Belgische gerecht gestuurd moeten worden. Deze heeft namelijk kortgeleden (24-02-2012) na veel delibereren besloten dat *Kuifje in Afrika* niet racistisch is. De overwinning van Swartes blauwe berbers op de arrogante kolonialen is een geslaagde parodie op Hergés omstreden werk. Het toont aan, door middel van overdrijving, hoe pijnlijk de manier, waarop verschillende volken uit Afrika worden neergezet in veel strips, eigenlijk is.

De verhalen over Jopo de Pojo zijn de hoogtepunten van deze bundel. Deze te optimistisch en goedgelovige nietsnut laat zich door alles en iedereen meeslepen in de meest absurdistische situaties. De strip lijkt op eerste gezicht een zwarte parodie gebaseerd op *Candide*, maar de verhalen rond Jopo zijn uiteindelijk eerder positief dan negatief. Hoewel Jopo in aanraking komt met de meest ongewenste elementen van onze maatschappij, doet hij het nog altijd beter dan de pessimistische thuisblijvers. Zijn tekst aan het einde van *Imago moderna* is dan ook pure parodie: 'Ik ben slim, ik lees een tijdschrift en beleef alles in mijn hoofd, want ik heb fantasie en dat kan niet iedereen zeggen'. RSp

De uitroeptekens staan voor de volgende waardeoordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
... door 't putje

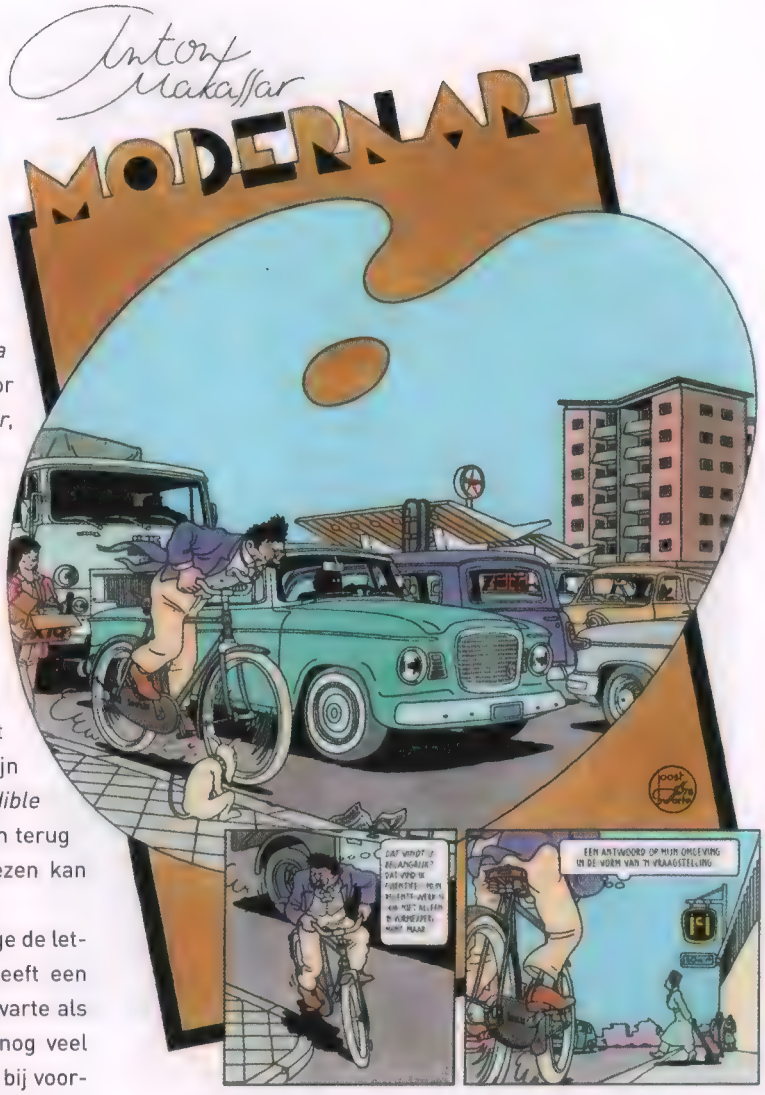

Strip voor Wereldwinkel

In *Op weg naar Banlung* doet auteur **Jacques Rochel** verslag van zijn persoonlijke ervaringen tijdens de voorbereidingen van de verkiezingen in Cambodja in 1993. Dit waren de eerste vrije verkiezingen na de terreur van de Rode Khmer en de daarop volgende Vietnamese invasie.

Tijdens het bewind van de Rode Khmer (1975-1978) vonden tussen de 1,3 en 1,7 miljoen Cambodjanen de dood. De daaropvolgende Vietnamese inval maakte een eind aan één van de meest tragische volkerenmoorden uit de moderne geschiedenis. De VN-missie UNTAC (United Nations Transitional Authority in Cambodja) coördineerde de voorbereidingen van de verkiezingen met de inzet van 22.000 militairen en burgers.

Op weg naar Banlung

Rochel & Vink
Dargaud 2011
ISBN 978-90-8558-231-1
Prijs € 14,95
64 pagina's
Kleur (hk)

De auteur is gestationeerd in de provincie Ratanakiri, de geboorteplaats van Pol Pot en van de Rode Khmer. Hij heeft de uitbetaling van salarissen voor de lokale medewerkers tot taak, elke maand bezorgt hij per helikopter een

Slag om Arnhem – September 1944 1: De brug

Vaessen Pelikaanpers 2011
ISBN 978-94-90000-00-4
Prijs €14,95
48 pagina's
Kleur (hk)

Slag om Arnhem vanuit verschillend perspectief

Als eerste deel van een nog te completeren trilogie vormt *De brug* een sympathiek begin van de nieuwe serie *Slag om Arnhem – September 1944*. Het is een interessante poging van de plaatselijke tekenaar en scenarist **Hennie Vaessen** om het Duitse, geallieerde en Nederlandse perspectief op de twee grote militaire operaties Market en Garden samen te brengen, operaties waarmee veldmaarschalk Montgomery via Arnhem Duitsland hoopte binnen te vallen. De geschiedenis van nauwelijks vijf dagen wordt in dit album inzichtelijk en met oog voor detail in beeld gebracht. Het consequente gebruik om ook Duitsers en Britten in hun eigen taal weer te geven komt de geloofwaardigheid van het verhaal ten goede. Dat is van groter belang dan een ietwat obligaat overkomend voorwoord van de Arnhemse burgemeester. KR

slordige $125.000. Een niet van gevaar ontblote operatie omdat er anno 1993 nog talloze Khmer-aanhangers actief zijn en zijn half-Vietnamese afkomst hem suspect maakt in de ogen van veel Cambodjanen.

Op weg naar Banlung geeft een goed beeld van de werkwijze van UNTAC, zeker de uitgebreide informatie die aan het eind is toegevoegd. Zo leren we onder meer dat deze VN-missie ruim 1,6 miljard dollar heeft gekost.

Tekenaar **Vink**, die in Vietnam nog de schoolbanken met Jacques Rochel deelde, laat door middel van twee paginagrote schetsen zien welk een knappe vakman hij is. Zijn reguliere tekeningen in dit album doen evenwel nogal houterig aan en nodigen niet echt uit tot lezen. *Op weg naar Banlung* moet het dan ook meer van zijn educatieve waarde hebben en mag in geen enkele Wereldwinkel ontbreken.

BP

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

De best gesorteerde stripwinkel in de Zaanstreek!

Stripboekhandel
De 9e kunst

Voor nieuwe en bijzondere albums

Altijd leuke aanbiedingen!

Veeringstraat 54
1502 NM Zaandam
tel. 06-28919687

Zie de website voor de huidige acties!

www.stripboekhandelde9ekunst.nl

Aan boord van de Morgenster

Riff Reb's
Silvester 2011
ISBN 978-90-5885-676-0
Prijs €19,95
120 pagina's
kleur (hk)

Prachtige, spannende en satirische piratenstrip

Strips over zeelieden en piraten in het bijzonder spreken bijna altijd tot de verbeelding. *Aan boord van de Morgenster* van **Riff Reb's** is hiervan weer een toonbeeld. Het blijkt een vrije bewerking te zijn van de piratenroman *À bord de L'Étoile Matutine* (1920) van de Franse schrijver **Pierre Mac Orlan**. In een aantal korte episoden blikt een oude man, die scheepsjongen is geweest, terug op de rauwe en smerige maar ook invoelende belevenissen van een groep zeeschuimers aan boord van de Morgenster van kapitein George Merry. 'Een heldendicht over een exotische boevenwereld, waarin tussen het gekletter van sabels een woeste en rauwe poëzie weerklinkt', is het citaat dat achterop het boek wordt aangehaald. Het is een zin van Francis Lacassin die een voorwoord schreef bij de roman van Mac Orlan. Riff Reb's voegt daar in zijn stripbewerking nog een dosis sardonische humor aan toe. Zijn *Aan boord van de Morgenster* zou ook gelezen kunnen worden als een fijnzinnige parodie op het romantisch beeld van het piratenleven. De strip heeft wel iets weg van de *Pirates of the Caribbean*-films en van de strip *Rosco de Roode* van Jean-Louis Marco, maar dan minder uitzinnig en hilarisch.

Van Riff Reb's, wiens echte naam **Dominique Duprez** (1960) luidt, is in Nederland maar weinig bekend. Hij publiceerde bij uitgeverij Blitz een paar inmiddels vergeten albums. In Frankrijk geldt hij als één van de tekenaars die vanaf medio jaren 1980 behoorde tot een nieuwe lichting stripmakers met een dynamische stijl van tekenen. Dat komt in ieder geval duidelijk naar voren in deze piratenstrip. Riff Reb's hanteert een barokke stijl met veel filmische effecten, karakterkoppen, fraaie schepen in golvende zeeën en pakkend decorwerk. Elke episode is bovendien in een eigen, donkere kleurentint afgedrukt, wat de spanning van een piratenstrip extra uitvergroot. Uitgeverij Silvester heeft er ook een mooie boekuitgave van gemaakt, met een soort nepleren omslag en een schetsboekje achterin. Enig minpuntje is het ontbreken van wat biografische informatie, bij voorbeeld over de keuze van Duprez voor die vreemde punkachtige artiestennaam Riff Reb's. RS

Ik, draak 1: Het einde van de wording

Giménez
Medusa 2011
ISBN 978-94-61570-34-5
Prijs €16,95
56 pagina's
Kleur (hk)

Familie van een draak

De kennismaking met **Juan Giménez** in de serie *De vierde kracht* beviel uitgeverij Medusa klaarblijkelijk zo goed dat nu ook het door hem geschreven en getekende drieluik *Ik, draak* is uitgegeven. Het is een 'sword & sorcery'-strip over de strijd tussen koning Belmonth en de boosaardige Made Trofen die hem uit zijn slot probeert te jagen. En er is natuurlijk een draak.

Giménez weet daar op zijn eigen karakteristieke wijze donkere en dreigende plaatjes bij te tekenen. Het best op dreef is hij als dit gepaard gaat met lugubere personages en geharnaste brede figuren. Hierin kon hij zich in *De metabaronnen* al uitleven, in *Ik, draak* doet hij dat nog eens dunnetjes over. Zijn trouwe fans zullen niet anders verwachten. TdK

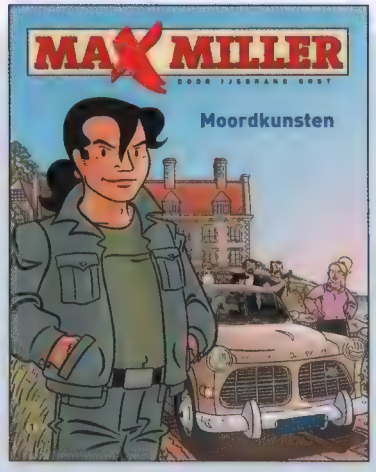

Max Miller 1:
Moordkunsten

Oost
Don Lawrence
Collection 2012
ISBN 978-90-
8886-083-6
Prijs € 8,95
48 pagina's
Kleur (sk)

Onevenwichtig debuut

IJsbrand Oost (1968) is van oudsher een amateurtekenaar die nu op latere leeftijd is doorgebroken. Hij tekende onder meer voor *Wartaal*, het verenigingsblad van Het Stripschap, en maakte strips in opdracht van onder andere de gemeente Groningen. Recent verscheen zijn albumdebuut bij uitgeverij Don Lawrence Collection: *Moordkunsten*, het eerste deel van zijn serie *Max Miller*. Hoofdpersoon is een jonge, onverschrokken kunstkenner met paardenstaart. Wat mij betreft mag dat harig aanhangsel er bij een volgend avontuur direct af, tenzij Miller er een woeste snor of baard bij gaat dragen. Bij mijn eerste aanblik van het omslag dacht ik namelijk dat een vrouwelijk personage de hoofdrol speelde. Oost is ook niet zo sterk in het tekenen van personages. Ze ogen vaak hoekig en de bewegingstreepjes komen wat onbeholpen over. Hij tekent in een klare-lijnstijl à la Henk Kuijpers: mooie plaatjes met soms een overvloed aan realistische details. Op het onevenwichtige scenario van dit eerste deel *Moordkunsten* valt ook nog het nodige af te dingen. Miller raakt in de strip als koerier ongemerkt betrokken bij een internationale schilderijenzwendel waarbij kunstverzamelaars het leven laten. De logica achter deze lompe moordaanslagen ontbreekt echter. Ook diverse personages komen niet tot leven of voegen weinig toe aan het verhaal (een opgefokte journalist, de lastige dochter). Oost had zich bij voorbeeld meer kunnen verdiepen in de (malafide kantjes van de) kunstwereld en de rode draad in het verhaal inhoudelijker èn simpeler moeten houden. Waarom bij voorbeeld niet één moord met één beroemd schilderij ingenieuzer uitgewerkt, met minder personages, en het daarbij gehouden?

Max Miller werd voorgepubliceerd in *Eppo*. Dit doorgestarte blad zegt zich te richten op dertigplussers en ouder. Dan mag er ook wel meer diepgang worden geëist van de te plaatsen strips. Natuurlijk is het een goede zaak dat er ruimte wordt gemaakt voor Nederlands werk. Maar vergelijk je deze avonturenstrips met die van debutanten in het buitenland dan is het verschil in kwaliteit en amusementswaarde wel erg groot. Coaching door ervaren (buitenlandse) stripmakers zou geen kwaad kunnen. RS

ADVERTENTIE

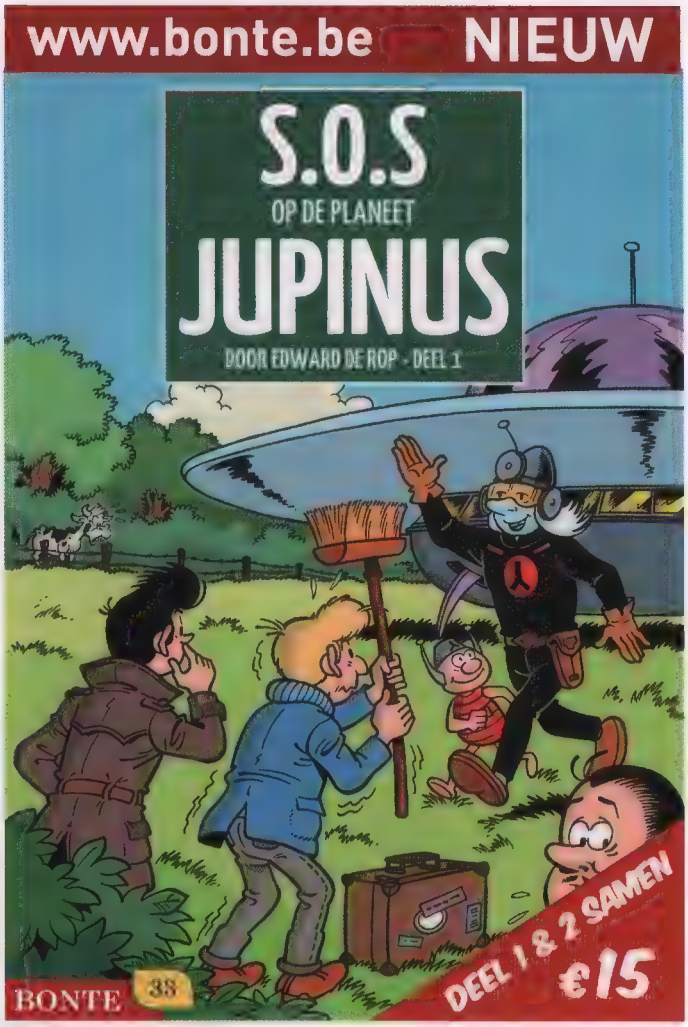

ADVERTENTIE

Geslaagd avonturendebuut

De samenwerking tussen **Henk Kuijpers** (al jaar en dag werkend aan *Franka*) en **Danker Jan Oreel** (voornamelijk one-shots met strips over Zeeland en Goes) levert in *Hel 1: De koffers van Raz Fadraz* een interessante strip op. De invloed van Kuijpers gaat verder dan alleen het scenario. Net als in *Franka* worden in deze strip met een af en toe zelfs overdreven precisie details van gebouwen, machines en achtergronden weergegeven. De luxe uitgave van het album met een uitleg over de totstandkoming van de strip toont dit ook onomstotelijk aan. Al in de aanlevering van de scenario's stuurt Kuijpers aan op de overvloedige details. Een aanpak waar tekenaar Oreel volgens eigen zeggen goed mee uit de voeten kan, al mist hij nog de gave overtuigende koppen te tekenen.

De avonturenstrip uit *Eppo* biedt een goed tegenwicht tegen de diverse grappen- en grollenstrips die ook in het blad staan. Het scenario zit geramd in elkaar: vrijbuitster en zakkenrolster Hel (achternaam onbekend) komt toevallig in het bezit van een tweetal koffers met eeuwenoude geheimen, bijeen gebracht door de geleerde Raz Fadraz. Uiteraard is een meedogenloze bende daar ook net naar op zoek en zij zet alles op alles om de koffers te bemachtigen. Maar Hel is niet voor een kleintje vervaard.

De luxe editie van de strip is niet alleen genummerd en gesigneerd maar is ook nog eens voorzien van een uitvoerig dossier zoals we dat ook van Kuijpers' *Franka* kennen. Ook de omslagtekening is vele malen spannender dan die van de normale editie. TdK

Hel 1: De koffers van Raz Fadraz

Oreel & Kuijpers
Don Lawrence Collection 2012
ISBN 978-90-8886-081-2 (sk)
ISBN 978-90-8886-101-7 (hk)
Prijs €8,95 (sk)
€49,95 (hk)
48/80 pagina's
Kleur (sk+hk)

[EN VERDER]

Arcadia Archief 17: Arkel: De reizigers van de keerzijde (Hardy/Desberg, Arcadia). Het debuut van de engel Arkel in deze archiefreeks is geen succesvolle. De zwart/witte tekeningen ogen als onafgemaakt schetswerk en als lezer val je midden in een onbekend verhaal. Jammer. TdK

Arcadia Archief 18: Benjamin: Van alle markten thuis (Hachel, Arcadia). Hachel maakt Benjamin tot iemand die in elke kunststroming kan excelleren en mislukken. Overwegend geslaagde één-pagina-grappen met uitschieters naar boven en beneden. TdK

Bankgeheimen USA 3: Rood bloed (Richelle/Hé, Glénat). Een zakkenvullende hypotheekverstrekker wordt vermoord. Maar hij is niet de enige corrupte financier die het loodje legt. Het onderzoek van de FBI-agenten Capelli en Horowitz in deze op de actualiteit inspelende reeks gaat in deel vier verder. RS

Edelweiss 1: Valentine (Hugault/Yann, Silvester). Yann maakt een verhaal dat doet denken aan de klassieker *Eerherstel voor een lafaard* van Tangy en Laverdure. De Duitse piloot met het edelweisslogo is de Franse vliegenier Henri Castillac keer op keer te slim af. Die laatste hanteert een dubieuze handelswijze. TdK

Eugène 5: Blijven lachen (Barreveld, Silvester). Geinige humorstrip over de tobbende, inmiddels ex-student Eugène en de moderne (on)gemakken van het leven die eerder in *Veronica Magazine* werden gepubliceerd. De strip, die alweer vijftien jaar bestaat, staat ook in *Eppo*. De website *www.eugeneweb.nl* is nieuw leven ingeblazen. RS

Heeft het gesmaakt? (Van Straaten, Harmonie). Dit album verschijnt als deel zes in de serie themaboeken van Peter van Straaten. De auteur trekt alles uit de kast om de lezer een rake inkijk te geven in het betere restaurantgebeuren. De tekeningen zijn een selectie uit eerder gepubliceerd werk. Smaakt naar meer. BP

January Jones 5: De horens van de stier (Heuvel/Lodewijk, Don Lawrence Collection). January Jones is weer helemaal terug als ze haar copiloot moet redden in Barcelona. Intriges en complotten tegen de achtergrond van de Spaanse burgeroorlog. TdK

Superarrogantie

Grant Morrison is één van de meest populaire schrijvers van de Amerikaanse comicindustrie. Met psychedelische werken zoals *The Invisibles* (1994-2000), overstijgt Morrison de gangbare titels. Nu komt Morrison met *Supergods – Our World in the Age of the Superhero*, een boek dat belooft de definitieve studie te zijn over superheldenstrips.

Deze belofte wordt natuurlijk niet waargemaakt. Wel biedt het boek een schat aan inside-informatie over de manier waarop superheldenstrips worden gemaakt en verkocht. Ook laat het boek zien hoe Morrison zichzelf uithongert, met drugs volstopt en mediteert om tot zijn creatieve verhalen te komen.

De toon van het werk is jammer genoeg arrogant op het extreme af. Morrison overschat zijn eigen bijdragen aan het genre en grijpt elke kans aan om te beredeneren waarom zijn werken een stap verder gaan dan die van Alan Moore. Daarbij is vierhonderd pagina's over de superheldenstrip een behoorlijke bevalling voor bijna iedere lezer. Die kan beter zijn geld besteden aan de strips van Grant Morrison. RSp

Jonathan 15: Atsuko (Cosey, Lombard). Verschijnt vier jaar na deel 14, terwijl ik toch dacht dat het inmiddels gedaan was met de serie. Ja, Cosey kan nog steeds mooi tekenen, maar het blijft (te) veel van hetzelfde. AvO

De Kiekeboes 131: Omtrent Oscar (Merho, Standaard). Merho blijft ongekend hoog scoren met deze reeks die maar niet wil scoren in Nederland. Dit keer draait het om een oud familiegeheim en een dubieus medicijn dat dementie veroorzaakt. TdK

Levenslijnen 14: Ellen (Durand/Giroud, Glénat). Slotdeel van deze ingenieuze reeks met meerdere verhaallijnen. Alles wordt in dit deel weer samengebracht tot een afgerond slotstuk, al is niet alles wat het lijkt. TdK

Walking Dead 11: Vrees de jagers + Walking Dead 12: Leven met anderen (Kirkman/Adlard/Rathburn, Silvester). Paranoïde zombiestrip over een groep overlevenden op zoek naar een plek waar ze in vertrouwen kunnen leven. Ze komen in een kleine, besloten gemeenschap terecht in de buurt van Washington DC. Maar of ze daar veilig zijn? RS

ADVERTENTIE

ADVERTENTIE

Strijensedijk 3
3295 KL 's-Gravendeel
Tel.: 06-16110888
info@profbarabas.nl
Stripwinkel Prof Barabas
Uw winkel voor antiquarische strips!
▶In- en verkoop van strips
▶25.000 titels op voorraad
▶Walt Disney en Vandersteen
▶Originele tekeningen
▶Stripgadgets en striphoesjes
In onze galerij zijn originele tekeningen te koop van diverse auteurs!
Kom eens kijken in onze nieuwe winkel in 's-Gravendeel
Internetwinkel www.profbarabas.nl

→ AGENDA

AANVULLINGEN? VERTEL HET ONS! STUUR NIEUWS OVER BEURZEN, TENTOONSTELLINGEN OF ANDERE INTERESSANTE STRIPEVENEMENTEN AAN **AGENDA@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR **POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.**

- ***t/m 1 april 2012*** *Holland Animation Film Festival, Utrecht, info: www.haff.nl*
- ***t/m 9 april 2012*** *Expo 'De kunst van Jean Dulieu', Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 71, Groningen, info: www.stripmuseum.nl*
- ***t/m 22 april 2012*** *Expo 'Asgard', van Ralph Meyer en Xavier Dorison, Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- ***t/m 20 mei 2012*** *Expo '77 jaar Roemeense strips', Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- ***t/m 3 juni 2012*** *Expo 'Marc Sleen en 't Kapoentje', Marc Sleen Museum, Zandstraat 33-35, Brussel, België, info: www.marc-sleen.be*
- ***t/m 31 augustus 2012*** *Expo 'Thé Tjong-Khing – Van strip tot sprookje', Kinderboekenmuseum, Prins Willem-Alexanderhof 5, 's-Gravenhage, info: www.kinderboekenmuseum.nl*
- ***t/m 23 september 2012*** *Expo 'Marten Toonder', Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- ***t/m 24 februari 2013*** *Expo 'CarTOENs – Vijftig momenten uit de geschiedenis van Bergen op Zoom', Het Markiezenhof, Steenbergsestraat 8, Bergen op Zoom, info: www.markiezenhof.nl*
- ***12 juni t/m 25 november 2012*** *Expo 'Posy Simmonds', Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*
- ***18 augustus 2012*** *14e Kamper Stripspektakel, Oudestraat/Van Heutszplein, Kampen, info: www.kamper-stripspektakel.nl*
- ***9 oktober 2012 t/m 26 februari 2013*** *Expo 'François Walthéry – 50 jaar stripverhalen', Belgisch Stripcentrum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be*

De geschiedenis van Bergen op Zoom in cartoons

LEN MUNNIK

Tot 24 februari 2013 is in het historisch centrum Het Markiezenhof de tentoonstelling *CarTOENs – Vijftig momenten uit de geschiedenis van Bergen op Zoom* te bekijken.

De stad viert dit jaar dat het achthonderd jaar stadsrechten heeft en organiseert in dit kader onder andere de expositie. Daarvoor zijn vijftien cartoonisten gevraagd bijdragen te leveren alsmede leerlingen uit de groepen 7 en 8 van de plaatselijke basisscholen. In totaal toont de expositie via vijftig cartoons de historie van de stad die begint in de prehistorie en eindigt eind jaren 1990. In die periode zijn na een gemeentelijke herindeling een aantal nabijgelegen kernen zoals Klutsdorp en Lepelstraat bij Bergen op Zoom gevoegd. Het idee om de geschiedenis van de stad in een canon weer te geven is geïnspireerd op de landelijk canon van de Nederlandse geschiedenis uit 2007.

Het vijftiental cartoonisten bestaat naast de lokale tekenaar Eric Elich uit René Leisink, Arend van Dam, Albo Helm, Berend Vonk, Djanko, Farhad Foroutanian, Joep Bertrams, Len Munnik, Marijn, Mirjam Vissers, Nanne Meulendijks, Nico Visscher, Pluis en Trik. De selectie is tot stand gekomen op advies van de Stichting Pers & Prent. De tekenaars behandelen onder meer het krijgen van stadsmuren rond 1335 (Leisink), de grote stadsbrand in 1397 (Van Dam), het verblijf van Erasmus in Bergen op Zoom aan het eind van de 15e eeuw (Vissers) en de opkomst van de suikerbietenteelt en de metaalindustrie in de tweede helft van de 19e eeuw (Munnik). Alle cartoons zijn opgenomen in een speciale tentoonstellingscatalogus.

Het Markiezenhof is van dinsdag tot en met zondag tussen 11 en 17 uur geopend. TdK

Meer info: zie Agenda.

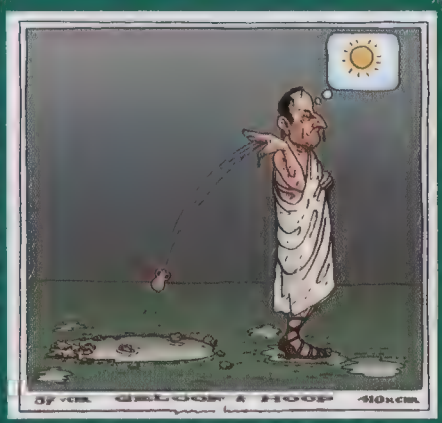

JOEP BERTRAMS

1598 - RENÉ LEISINK

MET GROTE HOF - ERIC ELICH

1747 DE VESTING VALT - PLUIS

→ HET VAK

DEZE RUBRIEK IS BESTEMD VOOR MUTATIES IN HET ROERIGE STRIPWERELDJE, ALSMEDE VOOR MELDINGEN VAN OVERLIJDEN, FUNCTIEWIJZIGINGEN, WISSELINGEN VAN UITGEVER OF DISTRIBUTEUR, VERHUIZINGEN... HIER LEEST U ER ALLES OVER. STUUR MUTATIES AAN **HETVAK@STRIPSCHRIFT.NL** OF NAAR POSTBUS 84206, 3009 CE ROTTERDAM.

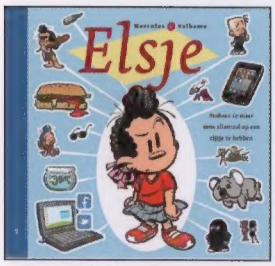

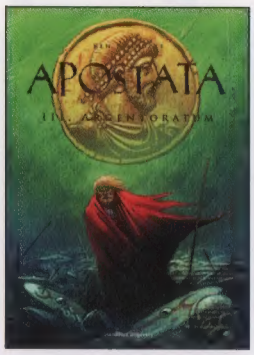

➤ WAARHEEN?

Tijdens De Stripdagen werden de winnaars van een Stripschappenning voor **Album van het jaar 2011** bekend gemaakt:
Elsje 5: Probeer ze maar eens allemaal op een rijtje te hebben, door Eric Hercules (tekst) en Gerben Valkema (tekeningen), Don Lawrence Collection (Categorie Nederlands Jeugd), *Apostata 3: Argentoratum*, door Ken Broeders, Standaard (Categorie Nederlands Avontuur en Vermaak), *Afspraak in Nieuwpoort*, door Ivan Petrus Adriaenssens, Lannoo (Categorie Nederlands Literair), *Geestenburg*, door Doug TenNapel, Silvester (Categorie Buitenlands), Lode Devroe, voor de vormgeving van *Painted Desert 1: Vesica Piscis*, door Lode Devroe, Sherpa (categorie Productie).

De **Gabriëlprijs** voor het beste religieuze stripboek van het afgelopen jaar is gewonnen door *Het evangelie volgens Matteüs* van Talajic (tekeningen) en Camus en Dufranne (tekst), uitgeverij Silvester. De prijs is een initiatief van de vereniging voor de bevordering van het religieuze stripboek, het CRIABD.
Er was een speciale vermelding voor *Sint Maarten – Een levende legende* (uitgeverij Matrijs) van Niels Bongers, Nico Stolk, Joshua Peeters en Albo Helm.

Stripwinkel Silvester heeft een derde vestiging geopend. Naast 's Hertogenbosch en Tilburg kun je ook in Haarlem terecht. De winkel is te vinden aan de Kleine Houtstraat 11a. Bij de winkel komt een expositieruimte waarin tekenaars hun werk tentoon kunnen stellen.

De Franse stripmaker **Joann Sfar** heeft in Parijs met zijn animatiefilm *De kat van de rabbijn*, gebaseerd op de gelijknamig stripreeks, de César voor beste animatiefilm gewonnen. Vorig jaar won hij zo'n zelfde prijs met *Gainsbourg*.

Ahold neemt **Bol.com** over voor 350 miljoen euro van de huidige eigenaren Cyrte Investments en NPM Capital. Ahold wil met de overname zijn online aanbod fors versterken. Met Bol.com krijgt het supermarktconcern een webwinkel in handen die ook veel strips verkoopt. Het internetbedrijf sloot in 2008 een samenwerkingsovereenkomst met Aldipress om het aanbod strips te vergroten. Inmiddels staan er onder het label 'stripverhalen' ruim 10.000 Nederlandstalige boeken te koop, waarvan circa eenderde nieuwe en tweederde tweedehands. Ook is er een label 'literatuur. Strips & graphic novels'. Daaronder zijn bijna 30.000 buitenlandse titels beschikbaar, waarvan tweederde Engelstalige strips.
Bol.com blijft als zelfstandig merk opereren naast de website Albert.nl die actief is in het levensmidddelensegment. De webwinkel boekte in 2011 een omzet van €355.000.000 en is actief in Nederland en België. Bol.com claimt de meest bezochte detailhandelwebsite in Nederland te zijn met 3,4 miljoen actieve klanten. Van alle Nederlanders die in 2011 een artikel online kochten, is circa de helft al klant bij Bol.com. Vorig jaar kochten zij er in totaal meer dan 17 miljoen artikelen, waaronder boeken, cd's, dvd's, electronica en speelgoed, aldus het bedrijf. Ahold kondigt aan verder te investeren in het merk Bol.com.

➤ WAARVOOR?

Nadat hij geruime tijd kampte met allerlei ernstige gezondsheidsproblemen is op 11 maart de Amerikaanse stripvorser **Don Markstein** op slechts 64-jarige leeftijd overleden. Sinds de jaren 1960 was Markstein actief in de stripwereld, toen vooral door het maken van fanzines en het organiseren van evenementen. Later werd hij ook redacteur van *Comics Revue*, een tijdschrift dat veel oude krantenstrips opnieuw onder de aandacht brengt. Als scenarist schreef hij korte verhalen voor Disney. Zo werd in Nederland een *Mickey Mouse*-verhaal van hem gepubliceerd in het *Donald Duck vakantieboek* van 2003. In zijn kennis op het gebied van Amerikaanse krantenstrips was hij bijna ongeëvenaard. De website *www.toonopedia.com* biedt een gigantische inkijk in de resultaten uit zijn onderzoeken en studies, en blijft hopelijk behouden voor de toekomst.

DISTRIBUTIECENTRUM VAN BOL.COM

→ HARRY'S POSTZEGEL-HOEKJE

In Nederland amper bekend, maar in Japan is hij één van de grote strippioniers: Katsuichi Kabashima. Hij leefde van 1888 tot 1965 en maakte in de eerste helft van de jaren 1920 kinderstrips met de titel *Shû Chan No Bôken* die *www.lambiek.net* het Japanse equivalent van *Little Nemo in Slumberland* noemt. Shû Chan beleeft in deze strips met zijn vriendjes allerlei avonturen in verre landen die blijkens deze zegels voor ons weer relatief dichtbij kunnen zijn.
De hoofdpersoon is het jongetje met de muts. Zijn vriendjes zijn onder andere de eekhoorn en de kereltjes met elfenoortjes die de namen Donkichi en Kuriko dragen. HW

Land van herkomst:
Japan
Jaar van uitgifte:
2004 en 2005
Cataloguswaarde:
€3,00 (2004)
€2,20 (2005)

Wist je...
dat er al 27 STRI
Nu verkrijgbaar
www.stripstift.nl

PARELS
zijn verschenen ?!

STRIPSCHRIFT COLOFON

JAARGANG 45 • NUMMER 2 (423) • APRIL 2012

's Werelds oudste stripinformatieblad
verschijnt 8 maal per jaar en
wordt samengesteld door een
onafhankelijke redactie.

Redactie
Teus de Kruijf, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkers
Olav Beemer, Ben Bits, Han van Buuren,
E. Charneux, John A. Lent, Willard Mans,
Michel van Merriënboer, Richard Mook,
Willem Naber, Ans Nolten, Bert Post,
Kees Ribbens, Rita Scaglia, Ignace Schretlen,
Rik Spanjers, Erwin Suvaal, Rudy Vrooman,
Geert de Weyer, Harry Wibier

Aan Stripschrift is in 2011 de P. Hans Frankfurther-prijs voor bijzondere verdiensten toegekend.

Omslag
Iouri Jigounov

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
e redactie@stripschrift.nl
@Stripschrift
Stripschrift

Abonnementen
Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op
girorekening 9347590 ten name van
Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland €49,00
België €52,00
Other countries €66,00
IBAN NL07 INGB 0009 3475 90
SWIFT/BIC INGBNL2A
Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie.

Materiaal
Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties
en het opvragen van de tarieven
kunt u contact opnemen met de uitgever,
of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk
Printec Offset, Kassel, Duitsland

Uitgever/Distributie Nederland

Stichting Uitgeverij Stripstift
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen €1,25 korting op de abonnementsprijs.

ISSN 0165-845X

EDELWEISS

EEN VERHAAL VAN
YANN & HUGAULT

Boek 1 - Valentine
ISBN 978 90 5885 754 5

Eerste Wereldoorlog 1917 - Boven de loopgraven van de slagvelden in Noord-Frankrijk en Vlaanderen, waar wanhopige fransozen en gedesillusioneerde punthelmen elkaar in de modder afslachten, creëren Franse en Duitse vliegers iets geheel nieuws. Ze vechten boven de linies genadeloze duels in de lucht uit, elke dag weer. En telkens is er maar één uitkomst: de ene piloot overleeft het, de andere is dood.
Op een dag verschijnt er aan de hemel een Duits toestel, een Albatros, een dubbeldekker met een fraaie edelweiss op de bovenste vleugel. De piloot met de edelweiss, zoals hij direct al genoemd wordt, zaait dood en verderf in het Ooievaareskader, het elite-eskader van de piepjonge Franse luchtmacht.
Waarom schrikt de onverschrokken toppiloot Henri Castillac, door iedereen erkend als een van de besten in het luchtgevecht, wanneer de piloot met de edelweiss zich in de strijd mengt? Heeft het misschien iets te maken met het akelige geheim dat Henri en zijn broer Alphonse met elkaar delen? En waarom is Alphonse, net als zijn broer een eersteklas piloot, de luchtmacht uit gegooid?

EERSTE AFLEVERING VAN EEN VERHAAL IN DRIE DELEN

Le pilote à l'Edelweiss © 2012 Editions Paquet/Hugault/Yann. Voor de Nederlandse uitgave © 2012 Silvester Strips Uitgeverij B.V. All Rights Reserved.

SILVESTER